

VESTIBULUM LATINITATIS

Grammatica

Учебник по предметот Латински јазик

(продолжителен курс)

Импресум:

Издавач:

Филозофски факултет

Автори:

проф. д-р Весна Димовска-Јањапова

доц. д-р Светлана Кочовска-Стевовиќ

Рецензенти:

Проф. д-р Маргарита Бузалковска-Алексова

Проф. д-р Елена Џукеска

Тираж:

200

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

811.124'36(075.8)

ДИМОВСКА-Јањапова, Весна

Vestibulum Latinitatis : grammatica : учебник по предметот латински јазик : (продолжителен курс) / Весна Димовска-Јањапова, Светлана Кочовска-Стевовиќ. - Скопје : Филозофски факултет, 2017. - 112 стр. ; 23 см

ISBN 978-608-238-122-0

1. Кочовска-Стевовиќ, Светлана [автор]. - I. Јањапова, Весна Димовска- види Димовска-Јањапова, Весна. - II. Стевовиќ, Светлана Кочовска- види Кочовска-Стевовиќ, Светлана
а) Латински јазик - Граматика - Високошколски учебници

COBISS.MK-ID 103044874

Весна Димовска-Јањапова
Светлана Кочовска-Стевовиќ

VESTIBULUM LATINITATIS

Grammatica

Учебник по предметот Латински јазик
(продолжителен курс)

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	7
LECTIO PRIMA	9
Инфинитив (<i>verbum infinītum</i>)	9
Инфинитив како субјект	11
Инфинитив како објект	12
Безлични глаголи (<i>Verba impersonalia</i>)	14
Непотполни глаголи (<i>Verba defectīva</i>)	15
LECTIO SECUNDA	17
Партицип на перфектот пасивен (<i>Participium perfēcti passīvi</i>)	17
Индикатив на перфектот пасивен (<i>Indicātīvus perfēcti passīvi</i>)	18
Индикатив на плусквамперфектот пасивен (<i>Indicātīvus plusquamperfēcti passīvi</i>)	20
Футур II пасивен (<i>Futūrum II passīvum</i>)	21
Аблатив за време (<i>Ablātīvus temporis</i>)	27
Аблатив за место (<i>Ablātīvus loci</i>)	28
LECTIO TERTIA	33
Времиња од партиципска основа во конјунктив	33
Конјунктив на перфектот пасивен (<i>Coniunctīvus perfēcti passīvi</i>)	33
Конјунктив на плусквамперфектот пасивен (<i>Coniunctīvus plusquamperfēcti passīvi</i>)	35
Глаголи со посебна конјугација или неправилни глаголи I (<i>Verba anomāla I</i>)	36
eo, ire, ii, itum	37
fero, ferre, tuli, latum	39
edo, edere (<i>ēsse</i>), edi, essum	42
fio, fiēri, factus sum	43
LECTIO QUARTA	47
Глаголи со посебна конјугација или неправилни глаголи II (<i>Verba anomāla II</i>)	47
volo, velle, volui	47
malo, malle, malui	48
nolo, nolle, nolui	48
Акузатив со инфинитив (<i>Accusātīvus cum infinitīvo (ACI)</i>)	50
LECTIO QUINTA	57
Номинатив со инфинитив (<i>Nominātīvus cum infinitīvo (NCI)</i>)	57
Супин (<i>Supīnum</i>)	59
Акузатив за цел (<i>Accusātīvus directionis</i>)	60
LECTIO SEXTA	63
Герунд (<i>Gerundium</i>)	63
Герундив (<i>Gerundivum</i>)	64
Заменување на герундот со герундив	65
Перифрастична (описна) конјугација пасивна (<i>Coniugatio periphrastica passīva</i>)	66
Датив на вршителот на дејството (<i>Datīvus auctōris</i>)	67

LECTIO SEPTIMA	69
Партицип и инфинитив на футурот активен (Participium et infinitivus futūri actīvi)	70
Перифрастична конјугација активна (Coniugatio periphrastica actīva)	70
Особености во употребата на одделни видови зборови	70
Именки	70
Придавки	71
LECTIO OCTAVA	75
Апсолутен аблатив (Ablatīvus absolutus)	75
Генитив за својство (Genitīvus qualitātis)	77
Аблатив за својство (Ablatīvus qualitātis)	78
LECTIO NONA	81
Генитив (Causus genitīvus)	81
Генитив на субјектот (Genitīvus subiectīvus)	82
Генитив на објектот (Genitīvus obiectīvus)	82
Генитив за сеќавање (Genitīvus memoriae)	84
Генитив за вина (Genitīvus criminis)	84
Генитив за цена (Genitīvus pretii)	85
Генитив покрај interest и refert	86
Гентитив покрај pudet, piget, paenitet, taedet, miseret	86
LECTIO DECIMA	89
Датив (Causus datīvus)	89
А. Датив на објектот	89
Датив на индиректниот објект (Datīvus obiecti indirecti)	89
В. Датив на интерес	94
Датив на полза или штета (Datīvus commodi vel incommodi)	94
Етички датив (Datīvus ethicus)	94
Посвоен датив (Datīvus possessivus)	95
С. Датив за цел (Datīvus finālis)	95
EXCERPTA EX AUCTORIBUS ROMANIS	99
С. Iulius Caesar, Commentariorum de bello Gallico, I. 1-6	99
М. Т. Cicero, Oratio in L. Catilinam prima, 1-6	101
Hyginus, Fabulae, 125 (Odyssea)	106
Catullus, Carmina	108
КРАТЕНКИ НА ЦИТИРАНИ АВТОРИ И ДЕЛА	110

ПРЕДГОВОР

Учебникот *VESTIBULUM LATINITATIS Grammatica* е универзитетски учебник за продолжително ниво на изучување на латинскиот јазик за студенти од повеќе студиски програми или за самостојно учење, а според својата концепција и структура се надврзува на учебникот *ELEMENTA LATINITATIS*. Граматичките содржини застапени во учебникот кореспондираат со содржините опфатени со предметната програма по предметот Латински јазик (продолжителен курс), а предвидено е нивното совладување да се олесни со истовремено користење на учебното помагало (практикум) *VESTIBULUM LATINITATIS Lectiones et pensa*. Овој учебник има за цел да овозможи надградба на основните и стекнување на темелни знаења од морфологија и синтакса на латинскиот јазик, проширување на лексичкиот фонд и здобивање компетенции за самостојна анализа и превод од латински на македонски јазик на одбрани адаптирани и изворни латински текстови.

Во учебникот се застапени содржини од морфологија на глаголот, синтакса на глаголот и синтакса на падежот, како и некои елементи од синтакса на реченицата. Тие се презентирани како целини од различни или истородни граматички компоненти, структурирани во десет поглавја (*Lectiones I-X*), со голем број табели, а зад секое од нив следат *Exempla*, односно, соодветни илустративни примери во реченици. На крајот на учебникот на десетина страници е понуден избор на автентични текстови од дела на римски автори под наслов *Excerpta ex auctoribus Romanis*. Во практикумот за секое од поглавјата од учебникот се подготвени соодветни вежби, реченици или текстови за превод и задачи, чија цел е усвојувањето на дескриптивната граматика да се одвива преку активна и практична примена на теоријата.

Методолошкиот пристап при презентацијата на материјалот, но и при осмислувањето на вежбите и задачите, акцентот го става на употребната функција и специфики на секоја од граматичките содржини, на комуникациските потенцијали на јазикот и на лексичката универзалност на латинскиот (преку латинизмите и интернационализмите присутни во македонскиот и во современите странски јазици). Особено внимание е посветено на изборот на речениците и текстовите застапени во учебникот и практикумот, од кои најголемиот дел се ексцерпирани од автентични дела на латински автори или пак се латински поговорки, цитати или сентенци, за преку нив да се овозможи проширување на знаењата за севкупната римска цивилизација, култура, историја и книжевност.

LECTIO PRIMA

ИНФИНИТИВ (Verbum infinitum)

Инфинитивот е неопределена глаголска форма, која за разлика од определените глаголски облици (verbum finitum) нема ниту лице, ниту број. Во латинскиот јазик постојат инфинитиви на презентот, перфектот и футурот, кои имаат форми и за актив и за пасив:

инфинитив на презент активен	ama-re doce-re leg-e-re audi-re esse
инфинитив на презент пасивен	ama-ri doce-ri leg-i audi-ri
инфинитив на перфект активен	amav-isse docu-isse leg-isse audiv-isse fu-isse
инфинитив на перфект пасивен	amatus, -a, -um esse doctus, -a, -um esse lectus, -a, -um esse auditus, -a, -um esse
инфинитив на футур активен	ama-turus, -a, -um esse doc-turus -a, -um esse lec-turus, -a, -um esse audi-turus, -a, -um esse futurum, -am, -um esse / fore
инфинитив на футур пасивен	amatum iri doctum iri lectum iri auditum iri

Инфинитивот има **именски и глаголски својства**. Именските својства се огледаат во тоа што инфинитивот во реченицата може да врши функција на именка, односно, да биде субјект или објект во реченицата. Глаголски својства, пак, има бидејќи оди со одредени падежи исто како и личните глаголски облици и може поблиску да се објасни со предлози:

Dulce et decōrum est pro patria **mori**. (Hor. Carm. 3. 2. 13)

Слатко и чесно е да се умре за татковината.

Слатка и чесна е смртта за татковината.

Инфинитивот не подразбира време, туку временското значење му се одредува според времето на главниот глагол. Па така,

- **инфинитивот на презентот** означува дејство што е истовремено со дејството на главниот глагол, според што може да се нарече **инфинитив на истовременост**. Се преведува со инфинитив, глаголска именка или, кога е во склоп на конструкциите Акузатив со инфинитив (ACI) или Номинитив со инфинитив (NCI) - со лична глаголска форма:

Difficile **est** satūram **non scribere**.

Тешко е да не се пишува сатура.

Difficile **fuit** satūram **non scribere**.

Тешко беше да не се пишува сатура.

Difficile **erit** satūram **non scribere**.

Тешко ќе биде да не се напише сатура.

Exploratores **nuntiant/ nuntiavērunt/ nuntiabunt** hostes castra **munire**.

Дошнициите јавуваат/јавиле/ќе јават дека непријателите утврдуваат логор.

- **инфинитивот на перфектот** означува дејство што се одиграло пред дејството на главниот глагол, според што може да се нарече **инфинитив на предвременост**. Се преведува со лична форма:

Exploratores **nuntiant/nuntiavērunt/nuntiabunt** hostes castra **munivisse**.

Доушниците јавуваат/јавиле/ќе јават дека непријателите утврдиле логор.

- **инфинитивот на футурот** означува дејство што ќе се случи по дејството на главниот глагол, според што може да се нарече **инфинитив на повременост**. Се јавува само во конструкциите АСІ или NCI и се преведува со лична форма:

Exploratores **nuntiant/nuntiavērunt** hostes castra **munituros esse**.

Доушниците јавуваат/јавиле дека непријателите ќе утврдат логор.

Exploratores **nuntiabunt** hostes castra **munituros esse**.

Доушниците ќе јават дека непријателите ќе утврдат логор.

❖ **Инфинитив како субјект**

Инфинитивот има функција на субјект кога стои:

а. покрај некои безлични глаголи, какви што се:

***decet** доликува, прилега
praestat подобро е
oportet треба
puget се срамам:*

Oratorem **irasci** minime decet.

Воошто не доликува говорникот да се лутти.

Accipere praestat quam inferre iniuriam.

Подобро е да претрпиш неправда отколку да ја нанесеш.

б. покрај **esse** или други копулативни глаголи со предикатно име (во акузатив):

Iuvenalis dixit: "Difficile est satūram **non scribere**."

Јувенал рекол: „Тешко е да не се пишува сатира.“

Errare humanum est.

Човечки е да се грешу.

❖ **Инфинитив како објект**

Инфинитивот како објект стои покрај глаголи чие значење или смисла бара некакво дополнување. Такви глаголи се глаголите што означуваат:

а. желба, волја, настојување, тежнеење, напор:

volo, velle, volui сакам
malo, malle, malui повеќе сакам
nolo, nolle, nolui не сакам
cupio, -ivi (-ii), -itum 3 посакувам
opto, -avi, -atum 1 избирам
studeo, -ui, /, 2 се страмам
nitor, nixus (nisus) sum 3 настојувам,
maturō, -avi, -atum, 1 брзам

Nolite existimare ...

Немојте да мислите ...

Nolite tangere circulos meos.

Немојте да ги допирате моите кругови.

Mavis cornua **habere**?

Дали повеќе сакаш **да имаш** рогови?

б. мисла, намера, решение:

cogito, -avi, -atum 1 мислам
memini, meminisse се сеќавам
statuo, -ui, -utum 3 поставувам, утврдувам, сметам, мислам
decerno, -creve, -cretum 3 решавам

Dareus Scythis bellum **inferre** decrevit.

Дариј реши **да им објави** војна на Скитите.

в. почеток, продолжување, престанок, навика:

incipio, -cepi, -septum 3 почнувам
coepi, coepisse започнав
desino, -sivi (-sii), -situm престанувам
desisto, -stiti, -stitum 3 се откажувам

persevero, -avi, -atum 1 истрајувам
soleo, solitus sum 2 имам обичај, имам навика
consuesco, -suevi, -suetum 3 имам навика

Duces Romani equites **collocare** in dextro cornu solebant.
 Римските војсководители имаа обичај да ги поставуваат коњаниците на десното крило.

Lacedaemonii omnia ad oracula **referre** consuerant.
 Лакедајмонците имаа навика сè да изнесуваат пред пророчиштето.

г. можност, знаење, задолжение:

possum, posse, potui можам
queo, -ivi (-ii), -itum 4 можам
nequeo, -quivi, -quitum 4 не можам
scio, -ivi, -itum 4 знам
nescio, -ivi, -itum 4 не знам
doceo, docui, doctum 2 поучувам
disco, didici, / 3 учам
debeo, -ui, -itum 2 треба

Vincere scis, Hannibal, victoria **uti nescis**. (Liv. XXII. 51. 4)
Знаеш да победиш Ханибале, но не знаеш да ја искористиш победата.

Кога инфинитивот покрај овие глаголи има функција на објект, предикатното име стои во номинатив:

Omnes homines **beati** fieri student.
 Сите луѓе настојуваат да станат **среќни**.

Parvo **contentus** esse didici.
 Научив да бидам **задоволен** со малку.

БЕЗЛИЧНИ ГЛАГОЛИ (*Verba impersonalia*)

Безлични глаголи се глаголите што се употребуваат само во 3. лице еднина и во инфинитив и што немаат определен субјект. Тие ги имаат сите времиња и начини освен императивот, но само во 3. лице еднина и без субјект. Вообичаено се групираат во неколку групи:

а. Глаголи што означуваат некоја природна појава (кои првично не биле безлични):

<i>tonat, tonuit 1</i>	<i>грми</i>
<i>ninguit, ninxit 3</i>	<i>паѓа снег, снежи</i>
<i>pluit, pluit (pluvit) 3</i>	<i>врне дожд</i>
<i>fulget, fulsit 2</i>	<i>светка. осветлува</i>
<i>fulminat, fulminavit 1</i>	<i>светка, има молњи</i>

б. Глаголи што се употребуваат речиси исклучиво како безлични, а означуваат душевно расположение или она што доликува или треба да се прави:

<i>piget (me), piguit, 2</i>	<i>(ме) мрзи, здодевно е</i>
<i>pudet (me), puduit 2</i>	<i>се срамам</i>
<i>paenitet (me), paenituit 2</i>	<i>се кајам</i>
<i>taedet, taeduit 2</i>	<i>се гнаси</i>
<i>miseret, miseruit 2</i>	<i>се сожалува</i>
<i>oportet, oportuit 2</i>	<i>треба</i>
<i>licet, licuit 2</i>	<i>доликува, дозволено е</i>
<i>libet, libuit/libitum est 2</i>	<i>се допаѓа</i>
<i>decet, decuit 2</i>	<i>прилега</i>
<i>dedecet, dedecuit 2</i>	<i>не прилега</i>

в. Невистинските безлични глаголи кои се безлични само во своето особено значење (додека во своето првично значење се лични):

<i>accidit, accidit 3</i>	<i>се случува</i>
<i>appāret, apparuit 2</i>	<i>јасно е</i>
<i>constat, constitit 1</i>	<i>познато е</i>
<i>expedit, expedit 4</i>	<i>полезно е, корисно е</i>
<i>evēnit, evenit 4</i>	<i>се случува</i>
<i>fallit, fefellit 3</i>	<i>останува неизвесно, непознато е</i>
<i>fugit, fugit (me) 3</i>	<i>непознато (ми) е</i>
<i>interest, interesse, interfuit</i>	<i>важно е</i>

<i>iuvat (me), iuivit 1</i>	<i>пријатно (ми) е</i>
<i>patet (me), patuit 2</i>	<i>(ми) годи</i>
<i>placet, placuit 2</i>	<i>се допаѓа</i>
<i>praestat, praestitit 1</i>	<i>подобро е</i>
<i>praeterit, praeterire praeteriit</i>	<i>непознато е, останува непознато</i>

НЕПОТПОЛНИ ГЛАГОЛИ (Verba defectiva)

Непотполни се нарекуваат глаголите што ги немаат сите облици. Такви глаголи се:

<i>coepi, coepisse</i>	<i>започнав</i>
<i>memini, meminisse</i>	<i>се сеќавам</i>
<i>odi, odisse</i>	<i>мразам</i>

Глаголите *memini, meminisse* и *odi, odisse* ги немаат облиците од презентската основа. Кај нив перфектот има значење на презент, плусквамперфектот има значење на имперфект, а футурот II - значење на футур I.

Глаголот *coepi, coepisse*, исто така, ги има само облиците од перфектната основа, но и значење на перфект. Облиците од презентската основа овој глагол ги презема од глаголот *incipio, -cepi, -septum 3* започнувам.

Индикатив на перфектот:	<i>coepi, memini, odi</i>
Конјунктив на перфектот:	<i>coeperim, meminereim, oderim</i>
Индикатив на плусквамперфект:	<i>coeperam, memineream, oderam</i>
Конјунктив на плусквамперфект:	<i>coepissem, meminissem, odissem</i>
Футур II:	<i>coepero meminero odero</i>
Императив:	<i>/, memento, /</i>
Инфинитив на перфектот:	<i>coepisse, meminisse, odisse</i>
Партицип на пас. перфект:	<i>coeptus, -a, -um, /, /</i>
Партицип на акт. футур:	<i>coepturus, -a, -um, /, /</i>

EXEMPLA:

A. Verbum infinitum

1. Nocere facile est, prodesse difficile (Quint. *Inst.* 8. 5. 6). 2. Praestat nemini imperare, quam alicui servire. 3. Galli consilium ceperunt ex oppido profugere. (Caes. *B. G.* 8) 4. Ex malis eligere minima oportet. (според Cic. *Off.* 3. 3. 6) 5. Diligi et carum esse iucundum est. (Cic. *Fin.* I. 53) 6. Caesar maturat proficisci. (Caes. *B. G.* I. 1. 7) 7. Dionysius tondere filias suas docuit. (Cic. *Tusc.* 5. 58) 8. Socrates parens philosophiae iure dici potest. (Cic. *Fin.* 2. 1) 9. Me pudebat in eam urbem redire. (Cic. *Phil.* 108).

B. Verba impersonalia

1. Peccare non licet. 2. Mori praestat quam cum dedecore vivere. 3. Multos infamiae suae neque pudet neque taedet. 4. Forsan et haec olim meminisse iuvabit. 5. Hieme pluit, ninguit, tonat et fulget. 6. Ei placuit domum redire. 7. Nobis licuit ludos spectare. 8. Hoc facere me oportet. 9. Paenitet me sceleris. 10. Taedet me vitae. 11. Miseret me tui. 12. Meus primus amor fefellit me. 13. Fugit me ad te scribere. 14. Facio, quicquid mihi libet. 15. Canere mihi placet; vos delectat audivisse.

C. Verba defectiva

1. Coepi plus habere, quam tota patria mea habet. (Petr. 76) 2. Memini etiam quae nolo; oblivisci non possum quae volo. (Cic. *Fin.* 2. 32. 104) 3. Omnes immemorem beneficii oderunt (Cic. *Off.* 2. 18. 163). 4. Dimidium facti, qui coepit, habet (Hor. *Ep.* 1. 2. 40). 5. Populus Romanus libertatis suae vindices (= Brutum et Collatinum) consules appellavit. 6. Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit. (Cic. *Mur.* 36, 76) 7. Hannibalem propter crudelitatem semper haec civitas oderit. (Cic. *Lael.* 8. 28) 8. Quis est, qui Tarquinium Superbum non oderit? (Cic. *Lael.* 8. 28) 9. Meminisse dulce est, quae fuit durum pati. (Sen. *Her. F.* 655-656) 10. Odi hominem et otero (Cic. *Att.* 9. 12. 2).

LECTIO SECUNDA

ВРЕМИЊА ОД ПАРТИЦИПСКА ОСНОВА ВО ИНДИКАТИВ

ПАРТИЦИП НА ПЕРФЕКТОТ ПАСИВЕН
(Participium perfēcti passīvi)

Партиципот на перфектот пасивен е пасивна глаголска придавка и се наведува во речникот во номинатив еднина од средниот род, како четврта основна форма на глаголот:

scribo 3, *scripsi*, ***scriptum***
video 2, *vidi*, ***visum***
dico, 3, *dixi*, ***dictum***
audio, 4, *audivi*, ***auditum***

Партиципот на перфектот пасивен кај некои глаголи завршува на **-tus, -ta, -tum** (на пр. *scriptus m.*, *scripta f.*, *scriptum n.*), а кај други на **-sus, -sa, -sum** (на пр. *visus m.*, *visa f.*, *visum n.*). Се менува како придавките од I и II деклинација.

Партиципот на перфектот пасивен покажува пасивно дејство што се извршило пред дејството на главниот глагол, без оглед на тоа во кое време стои главниот глагол (партицип на предверменост). Кога партиципот на перфектот пасивен е употребен самостојно најчесто се преведува со пасивна глаголска придавка. Но, може да се преведе и со независна составна реченица, со зависна реченица (временска, причинска, условна, допусна, односна), со предложен израз или со именка (супстантивиран партицип). На пример:

Caesar Galliam **pacatam** provinciam fecit.
Каесар покорената Галија ја направи провинција.
Каесар ја покори Галија и ја направи провинција.
Каесар откако ја покори Галија, ја направи провинција.
Каесар по покорувањето ја направи Галија провинција.
Errāta corrige!
Поправи ги грешките!

Како и партиципот на презентот, партиципот на перфектот пасивен може да има дополненија: прилог или ознака на вршителот на дејството. На пример:

Iulia legit carmina **nuper scripta**.

Јулија ги чита **неодамна напишаните** песни.

Iulia legit carmina **a Catullo scripta**.

Јулија ги чита песните **напишани од Катул**.

Со партиципот на перфектот пасивен и со формите од помошниот глагол *sum, esse, fui* во различни времиња се образуваат формите за т.н. сложени времиња: **перфект пасивен, плусквамперфект пасивен и футур II пасивен**, во индикатив и во конјунктив.

ИНДИКАТИВ НА ПЕРФЕКТОТ ПАСИВЕН (Indicativus perfēcti passīvi)

Индикатив на перфектот пасивен кај глаголите од сите конјугации **се образува од партиципот на перфектот пасивен и од формите за индикатив на презентот од помошниот глагол *sum, esse, fui***.

Во зависност од лицето на кое се однесува, партиципот се менува во род и број, а секогаш стои во номинатив. Помошниот глагол ги има своите вообичаени форми за индикатив на презент. На пример:

Sed undique **circumventi sumus**.

Опкружени сме од сите страни.

I или a- конјугација

amo, amavi, amatum 1 љубам

sg.

pl.

1.	amātus, -a, -um sum
љубен, -а, -о сум	amāti, -ae, -a sumus
љубени сме
2.	amātus, -a, -um es
љубен, -а, -о си	amāti, -ae, -a estis
љубени сте
3.	amātus, -a, -um est
љубен, -а, -о е	amāti, -ae, -a sunt
љубени се

II или e- конјугација

video, vidi, visum 2 *гледам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	visus, -a, -um sum виден, -а, -о сум	visi, -ae, -a sumus видени сме
2.	visus, -a, -um es виден, -а, -о си	visi, -ae, -a estis видени сте
3.	visus, -a, -um est виден, -а, -о е	visi, -ae, -a sunt видени се

III конјугација

mitto, misi, missum 3 *праќам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	missus, -a, -um sum испратен, -а, -о сум	missi, -ae, -a sumus испратени сме
2.	missus, -a, -um es испратен, -а, -о си	missi, -ae, -a estis испратени сте
3.	missus, -a, -um est испратен, -а, -о е	missi, -ae, -a sunt испратени се

IV конјугација

audio, audivi, auditum 4 *слушам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	audītus, -a, -um sum слушнат, -а, -о сум	audīti, -ae, -a sumus слушнати сме
2.	audītus, -a, -um es слушнат, -а, -о си	audīti, -ae, -a estis слушнати сте
3.	audītus, -a, -um est слушнат, -а, -о е	audīti, -ae, -a sunt слушнати се

ИНДИКАТИВ НА ПЛУСКВАМПЕРФЕКТ ПАСИВЕН (Indicativus plusquamperfecti passivi)

Индикативот на плусквамперфектот пасивен кај глаголите од сите четири конјугации **се образува од партиципот на перфектот пасивен и формите за индикатив на имперфектот од помошниот глагол *sum, esse, fui*.**

Во зависност од лицето на кое се однесува, партиципот се менува во род и број, а секогаш стои во номинатив. Помошниот глагол ги има своите вообичаени форми за индикатив на имперфект. На пример:

Carthāgo, quae a Scipiōne **deleta erat**, ab Augūsto renovata est.

Картагина, која беше уништена од Сципион, обновена е од Август.

I или *a*- конјугација

amo, amavi, amatum 1 љубам

sg.

pl.

1.	amātus, -a, -um eram
љубен, -а, -о бев	amāti, -ae, -a eramus
љубени бевме
2.	amātus, -a, -um eras
љубен, -а, -о беше	amāti, -ae, -a eratis
љубени бевте
3.	amātus, -a, -um erat
љубен, -а, -о беше	amāti, -ae, -a erant
љубени беа

II или *e*- конјугација

video, vidi, visum 2 гледам

sg.

pl.

1.	visus, -a, -um eram
виден, -а, -о бев	visi, -ae, -a eramus
видени бевме
2.	visus, -a, -um eras
виден, -а, -о беше	visi, -ae, -a eratis
видени бевте
3.	visus, -a, -um erat
виден, -а, -о беше	visi, -ae, -a erant
видени беа

III конјугација

mitto, misi, missum 3 *праќам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>missus, -a, -um eram</i> испратен, -а, -о бев	<i>missi, -ae, -a eramus</i> испратени бевме
2.	<i>missus, -a, -um eras</i> испратен, -а, -о беше	<i>missi, -ae, -a eratis</i> испратени бевте
3.	<i>missus, -a, -um erat</i> испратен, -а, -о беше	<i>missi, -ae, -a erant</i> испратени беа

IV конјугација

audio, audivi, auditum 4 *слушам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>audītus, -a, -um eram</i> слушнат, -а, -о бев	<i>audīti, -ae, -a eramus</i> слушнати бевме
2.	<i>audītus, -a, -um eras</i> слушнат, -а, -о беше	<i>audīti, -ae, -a eratis</i> слушнати бевте
3.	<i>audītus, -a, -um erat</i> слушнат, -а, -о беше	<i>audīti, -ae, -a erant</i> слушнати беа

ФУТУР II ПАСИВЕН (Futūrum II passivum)

Футур II пасивен кај глаголите од сите конјугации **се образува од партиципот на перфектот пасивен и формите за футур I од помошниот глагол *sum, esse, fui*.**

Во зависност од лицето на кое се однесува, партиципот се менува во род и број, а секогаш стои во номинатив. Помошниот глагол ги има вообичаените форми во футур I. На пример:

Non damnāberis, priusquam **accusātus eris**.
Нема да бидеш осуден, пред да бидеш обвинет.

I или a- конјугација

amo, amavi, amatum 1 љубам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	amātus, -a, -um ero ќе бидам љубен, -а, -о	amāti, -ae, -a erimus ќе бидеме љубени
2.	amātus, -a, -um eris ќе бидеш љубен, -а, -о	amāti, -ae, -a eritis ќе бидете љубени
3.	amātus, -a, -um erit ќе биде љубен, -а, -о	amāti, -ae, -a erunt ќе бидат љубени

II или e- конјугација

video, vidi, visum 2 гледам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	visus, -a, -um ero ќе бидам виден, -а, -о	visi, -ae, -a erimus ќе бидеме видени
2.	visus, -a, -um eris ќе бидеш виден, -а, -о	visi, -ae, -a eritis ќе бидете видени
3.	visus, -a, -um erit ќе биде виден, -а, -о	visi, -ae, -a erunt ќе бидат видени

III конјугација

mitto, misi, missum 3 праќам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	missus, -a, -um ero ќе бидам испратен, -а, -о	missi, -ae, -a erimus ќе бидеме испратени
2.	missus, -a, -um eris ќе бидеш испратен, -а, -о	missi, -ae, -a eritis ќе бидете испратени
3.	missus, -a, -um erit ќе биде испратен, -а, -о	missi, -ae, -a erunt ќе бидат испратени

IV конјугација

audio, audivi, auditum 4 слушам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	audītus, -a, -um ero ќе бидам слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a erimus ќе бидеме слушнати
2.	audītus, -a, -um eris ќе бидеш слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a eritis ќе бидете слушнати
3.	audītus, -a, -um erit слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a erunt ќе бидат слушнати

Индикативот на перфектот, на плусквамперфектот и на футурот II од одложните и полуодложните глаголи се образува исто како што се образуваат овие времиња од другите глаголи:

Индикатив на перфект (Indicativus perfecti)

I или a- конјугација

hortor, hortāri, hortātus sum 1 охрабрувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	hortātus, -a, -um sum охрабрив	hortāti, -ae, -a sumus охрабривме
2.	hortātus, -a, -um es охрабри	hortāti, -ae, -a estis охрабривте
3.	hortātus, -a, -um est охрабри	hortāti, -ae, -a sunt охрабрија

II или e- конјугација

polliceor, pollicēri, pollicītus sum 2 ветувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	pollicītus, -a, -um sum ветив	pollicīti, -ae, -a sumus ветивме
2.	pollicītus, -a, -um es вети	pollicīti, -ae, -a estis ветивте
3.	pollicītus, -a, -um est вети	pollicīti, -ae, -a sunt ветија

III конјугација

proficiscor, proficisci, profectus sum 3 тргнувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	profectus, -a, -um sum тргнав	profecti, -ae, -a sumus тргнавме
2.	profectus, -a, -um es тргна	profecti, -ae, -a estis тргнавте
3.	profectus, -a, -um est тргна	profecti, -ae, -a sunt тргнаа

IV конјугација

experior, experīri, expertus sum 4 *искусувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>expertus, -a, -um sum</i> искусив	<i>experti, -ae, -a sumus</i> искусивме
2.	<i>expertus, -a, -um es</i> искуси	<i>experti, -ae, -a estis</i> искусивте
3.	<i>expertus, -a, -um est</i> искуси	<i>experti, -ae, -a sunt</i> искусија

Индикатив на плусквамперфект (Indicativus plusquamperfecti)

I или *a*- конјугација

hortor, hortāri, hortātus sum 1 *охрабрувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>hortātus, -a, -um eram</i> бев охрабрил	<i>hortāti, -ae, -a eramus</i> бевме охрабриле
2.	<i>hortātus, -a, -um eras</i> беше охрабрил	<i>hortāti, -ae, -a eratis</i> бевте охрабриле
3.	<i>hortātus, -a, -um erat</i> беше охрабрил	<i>hortāti, -ae, -a erant</i> беа охрабриле

II или *e*- конјугација

polliceor, pollicēri, pollicītus sum 2 *ветувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>pollicītus, -a, -um eram</i> бев ветил	<i>pollicīti, -ae, -a eramus</i> бевме ветиле
2.	<i>pollicītus, -a, -um eras</i> беше ветил	<i>pollicīti, -ae, -a eratis</i> бевте ветиле
3.	<i>pollicītus, -a, -um erat</i> беше ветил	<i>pollicīti, -ae, -a erant</i> беа ветиле

III конјугација

proficiscor, proficisci, profectus sum 3 *тргнувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>profectus, -a, -um eram</i> бев тргнал	<i>profecti, -ae, -a eramus</i> бевме тргнале
2.	<i>profectus, -a, -um eras</i> беше тргнал	<i>profecti, -ae, -a eratis</i> бевте тргнале
3.	<i>profectus, -a, -um erat</i> беше тргнал	<i>profecti, -ae, -a erant</i> беа тргнале

IV конјугација

experior, experiri, expertus sum 4 *искусувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>expertus, -a, -um eram</i> бев искусил	<i>experti, -ae, -a eramus</i> бевме искусиле
2.	<i>expertus, -a, -um eras</i> беше искусил	<i>experti, -ae, -a eratis</i> бевте искусиле
3.	<i>expertus, -a, -um erat</i> беше искусил	<i>experti, -ae, -a erant</i> беа искусиле

Футур II (Futūrum II)

I или a- конјугација

hortor, hortari, hortatus sum 1 *охрабрувам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>hortatus, -a, -um ero</i> ќе охрабрам	<i>hortati, -ae, -a erimus</i> ќе охрабриме
2.	<i>hortatus, -a, -um eris</i> ќе охрабриш	<i>hortati, -ae, -a eritis</i> ќе охрабрите
3.	<i>hortatus, -a, -um erit</i> ќе охрабри	<i>hortati, -ae, -a erunt</i> ќе охрабрат

II или e- конјугација

polliceor, pollicēri, pollicītus sum 2 ветувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>pollicītus, -a, -um ero</i> ќе ветам	<i>pollicīti, -ae, -a erimus</i> ќе ветиме
2.	<i>pollicītus, -a, -um eris</i> ќе ветиш	<i>pollicīti, -ae, -a eritis</i> ќе ветите
3.	<i>pollicītus, -a, -um erit</i> ќе вети	<i>pollicīti, -ae, -a erunt</i> ќе ветат

III конјугација

proficiscor, proficisci, profectus sum 3 тргнувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>profectus, -a, -um ero</i> ќе тргнам	<i>profecti, -ae, -a erimus</i> ќе тргнеме
2.	<i>profectus, -a, -um eris</i> ќе тргнеш	<i>profecti, -ae, -a eritis</i> ќе тргнете
3.	<i>profectus, -a, -um erit</i> ќе тргне	<i>profecti, -ae, -a erunt</i> ќе тргнат

IV конјугација

experior, experīri, expertus sum 4 искусувам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>expertus, -a, -um ero</i> ќе искусам	<i>experti, -ae, -a erimus</i> ќе искусиме
2.	<i>expertus, -a, -um eris</i> ќе искусиш	<i>experti, -ae, -a eritis</i> ќе искусите
3.	<i>expertus, -a, -um erit</i> ќе искуси	<i>experti, -ae, -a erunt</i> ќе искусат

АБЛАТИВ ЗА ВРЕМЕ (Ablativus temporis)

Ablativus temporis (аблатив за време) одговара на прашањето „**кога**?“. Го определува времето во кое се врши глаголското дејство. Овој аблатив може да стои со или без предлог.

Во аблатив за време без предлог стојат:

а. именки што означуваат време - *tempus, aetas, ver, hiems, dies, nox, mensis, annus, vigilia, hora*:

Hieme fulmina rara sunt.

Зиме молњите се ретки.

Caesar *tertia vigilia* profectus est.

Каесар тргна **за време на третата ноќна стража**.

б. именките *initium, principium, adventus, exitus*:

initio noctis - **на почетокот** на ноќта

Caesaris *adventu* - **со пристигнувањето** на Каесар или **кога** Каесар пристигна

в. имиња на празници, игри, собранија:

(ludis) Saturnalibus за време на Сатурналиите

proximis comitiis за време на последните собранија

Кога аблативот за време стои без предлог може да одговара и на прашањето „**за колку време**?“:

Caesar *paucis annis* inimicos devicit.

Каесар ги совлада непријателите **за малку (неколку) години**.

Agamemnon *decem annis* vix unam urbem cepit.

Агамемнон **за десет години** освои едвај еден град.

Аблатив за време стои со предлог во следните случаи:

Именките што немаат временско значење, а се употребуваат за да означат време, стојат во аблатив со предлогот **in**, кога се без атрибут:

in bello во војна
in senectute во старост

Кога ваквите именки се со атрибут можат да стојат со или без предлогот *in*:

prima pueritia / in prima pueritia во раното детство
bellis Punicis / in bellis Punicis за време на Пунските војни
in rebus secundis во неприлики

Аблатив за време со предлозите **ab** или **ex** одговара и на прашањето “од кога?”

Ab hora octava usque ad vesperum pugnatum est.
Борба се водеше **од осум часот** сè до вечерта.
a puero од детство
ab urbe condita од основањето на градот
antiquissimis temporibus од најстари времиња

АБЛАТИВ ЗА МЕСТО (Ablatīvus loci)

Ablatīvus loci (аблатив за место) го определува местото на случување на глаголското дејство. Одговара на прашањето „**каде?**“ и може да се употреби со или без предлог.

Аблативот за место се употребува без предлог во следните случаи:

а. кај имиња на градови и помали острови кои се pluralia tantum по I и II деклинација или се менуваат по III деклинација:

Eodem tempore **Athenis, Neapoli, Salamine** terrae motus fuerunt.

Во исто време имало земјотреси **во Атина, Неапол и Саламина.**

б. кај ознаки на место со именката *locus* или придавката *totus*:

Romani **idoneo loco** castra fecerunt.

Римјаните на погодно место направија логор.

Clamor **tota urbe** factus est.

Викот се дигна во целиот град.

в. при означување на место кое одговара на прашањето „од каде?“ или „по кој пат?“ (*ablativus prosecutivus*):

Exercitus **Appia via** profectus est.

Војската тргна по Апијевиот пат.

г. во изразот *terra marique*:

Xerxes **et terra et mari** bellum intulit universae Europae.

Ксеркс по копно и по море ѝ наметна војна на цела Европа.

д. за означување на книги (цела книга) се употребува аблатив без или со предлог:

primo libro, in primo libro

во првата книга

Аблатив за место со предлогот **in** се употребува покрај глаголите:

pono, posui, positum 3	<i>поставувам, положувам</i>
loco, -avi, -atum 1	<i>сместувам, поставувам</i>
colloco, -avi, -atum 1	<i>сместувам, поставувам</i>
statuo, statui, statutum 3	<i>поставувам, ставам</i>
constituo, -stitui, stitutum 3	<i>поставувам, ставам</i>
consisto, -stiti, -stitum 3	<i>се поставувам, се наместувам</i>

Ponamus omnem spem **in virtute!**

Сета надеж да ја положиме во храброста.

Caesar exercitum **in hibernis** collocavit.

Каесар ја смести војската во зимскиот логор.

figo, fixi, fixum 3 забодувам, вперувам
defigo, -fixi, -fixum 3 забодувам
insculpo, -sculpsi, -sculptum 3 врежувам
inscribo, -scripsi, -scriptum 3 впишувам,
imprimo, -pressi, -pressum 3 втиснувам

Captivus oculos **in terra** defixit.
Заробеникот ги вperi очите **во земјата**.

Cicero nomen **in libro** inscripsit.
Кикерон си го впиша името **во книгата**.

numero, -avi, -atum 1 вбројувам во
habeo, -ui, itum 2 сметам за, вбројувам во
duco, duxi, ductum 3 сметам за, вбројувам во

Solo **in septem sapientibus** numeratur.
Солон се вбројува **меѓу седумте мудреци**.

Стариот падеж локатив се зачувал во ознаките на место кои одговараат на прашањето „**каде?**“:

а. кај имиња на градови и помали острови кои се singularia tantum по I и II деκлинација:

Romae	во Рим
Corinthi	во Коринт
Rhodi	на Родос

б. кај именките **domus, rus, humus**:

domi maneo	останувам дома
ruri habito	живеам на село
humi iaceo	лежам на земја
domi bellique	во војна и во мир
domi militaeque	во војна и во мир

EXEMPLA***A. Participium perfēcti passīvi***

1. Non est consuetudo populi Romani ullam accipere ab hoste armato condicionem (Caes. *B. G.* 5. 41. 7). 2. Trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles (Cic. *Tusc.* 1. 44. 105). 3. Melior tutiorque est certa pax, quam sperata victoria (Liv. 30. 30. 19). 4. Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos (Verg. *Aen.* 2. 363) 5. Nihil neque firmitus, neque felicitus, neque laudabilius est re publica, in qua abundant milites eruditi.

B. Indicativus perfēcti passīvi

1. Civitates Graeciae a Romanis victae sunt. 2. Fortasse tu huc vocatus es ad prandium? (Plaut. *Rud.* 132) 3. Magnitudinem animi tui semper sum admiratus, semperque amavi (Cic. *Fam.* 1. 7. 9). 4. Roma a fratribus Romulo et Remo condita est. 5. Omnia sunt subito mutata (Caes. *B. C.* 3. 69. 1). 6. Hannibal pollicitus est, brevi caput Italiae omni Capuam fore (Liv. 23. 10. 2) 7. Inter fratrem sororemque nuptiae prohibitae sunt (Digesta, 1. 10. 2). 8. Scythica gens antiquissima semper habita est. 9. Contra facis, quam pollicitus es (Cic. *Leg.* 2. 5. 11). 10. Terra vestita est floribus, herbis, arboribus frugibus (Cic. *N. D.* 2. 39. 98). 11. Ephesi triduum commoratus sum (Cic. *Fam.* 3. 5. 5). 12. Eloquentia in omni libero populo, maximeque in pacatis tranquillisque civitatibus semper floruit semperque dominata est (Cic. *De Orat.* 1. 8).

C. Indicativus plusquamperfēcti passīvi

1. Titus Manlius, is qui Capitolium servaverat ob eamque rem cognomine Capitolinus appellatus erat, postea a civibus morte multatus est. 2. Galli Transalpini, qui in Italiam transmigrare conati erant, a Romanis propulsati sunt. 3. Aristides decessit fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus. 4. Omnes dei ad nuptias Pelei, regis Thessaliae, et Thetidis deae invitati erant, praeter Discordiam. 5. Sorores Phaetonis, qui a Iove fulmine ictus erat, in arbores mutatae sunt. 10. Postquam Helvetii a Caesare victi erant, multae gentes Galliae eum auxilio contra Germanos vocaverunt. 11. Romulus et Remus statuerunt novam urbem aedificare in eis locis, ubi inventi et educati erant. 12. Postquam Tarquinius Superbus Roma expulsus erat, ibi duo consules creati sunt.

D. Futūrum II passivum

1. Non prius dormiemus, quam negotia nostra finita erunt. 2. Oraculum Apollinis Atheniensibus respondit: "Belli finis erit, si rex ipse ab hostibus occisus erit". 3. Cum veniemus, auditi erimus.

E. Ablativus temporis

1. Publius Scipio bello Punico tertio Carthaginem cepit. (Cic. *Verr.* IV. 33. 73) 2. Eo die casu apud Pompeium cenavi (Cic. *Fam.* 1. 2. 3). 3. Aestate et potione et cibo saepius corpus eget. 4. Solis occasu suas copias Ariovistus in castra reduxit (Caes. *B. G.* 1. 50. 3). 5. Qua nocte natus Alexander est, eadem et Dianae Ephesiae templum deflagavit (Cic. *N. D.* 2. 69).

F. Ablativus loci

1. Ut Romae consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur. (Nep. 23. 7. 4) 2. Dionysios tyrannus Corinthi pueros docebat. (Cic. *Tusc.* 3. 27) 3. Roscius erat Romae frequens atque in foro et in ore omnium cotidie versabatur. (Cic. *Amer.* 6. 16) 4. Quinctius ruri agere vitam, procul ambitione ac foro constituit. (Liv. 7. 39. 12) 5. Alcibiadi erat tota res publica domi bellique tradita. (Nep. 7. 7. 1) 6. Pausanias eodem loco sepultus est, ubi vitam posuerat. (Nep. 4. 5) 7. In his locis maturae sunt hiemes. (Caes. *B. G.* 4. 20. 1) 8. Delectus tota Italia habiti sunt. (Caes. *B. C.* I. 2. 2) 9. Erant Rhodiae naves longe omnium celerrimae tota classe. 10. In primo libro, Herenni, breviter exposuimus quas causas recipere oratorem oporteret.

LECTIO TERTIA

ВРЕМИЊА ОД ПАРТИЦИПСКАТА ОСНОВА ВО КОНЈУНКТИВ

Repete!

Конјунктивот во независни реченици (семантичкиот конјунктив) изразува дејство што **сакаме** да се врши, што **може**, што **заповедаме** или **забрануваме** да се врши, или, пак, дејство што **поттикнуваме** или **допуштаме** да се врши и дејство за кое се **колебаме** или се **сомневаме** дали да се врши.

КОНЈУНКТИВ НА ПЕРФЕКТОТ ПАСИВЕН
(*Coniunctivus perfecti passivi*)

Конјунктив на перфектот пасивен кај глаголите од сите конјугации **се образува од партиципот на перфектот пасивен и од формите за конјунктив на презентот од помошниот глагол *sum, esse, fui*.**

Во зависност од лицето на кое се однесува, партиципот се менува како придавка во род и број, а секогаш стои во номинатив. Помошниот глагол ги има своите вообичаени форми за конјунктив на презент. На пример:

Ne honesti homines ***puniti sint!***

Нека не ***бидат казнети*** чесните луѓе!

I или *a*- конјугација

amo, amavi, amatum 1 љубам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>amātus, -a, -um sim</i> да сум љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a simus</i> да сме љубени
2.	<i>amātus, -a, -um sis</i> да си љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a sitis</i> да сте љубени
3.	<i>amātus, -a, -um sit</i> да е љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a sint</i> да се љубени

II или e- конјугација

video, vidi, visum 2 гледам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	visus, -a, -um sim да сум виден, -а, -о	visi, -ae, -a simus да сме видени
2.	visus, -a, -um sis да си виден, -а, -о	visi, -ae, -a sitis да сте видени
3.	visus, -a, -um sit да е виден, -а, -о	visi, -ae, -a sint да се видени

III конјугација

mitto, misi, missum 3 праќам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	missus, -a, -um sim да сум испратен, -а, -о	missi, -ae, -a simus да сме испратени
2.	missus, -a, -um sis да си испратен, -а, -о	missi, -ae, -a sitis да сте испратени
3.	missus, -a, -um sit да е испратен, -а, -о	missi, -ae, -a sint да се испратени

IV конјугација

audio, audivi, auditum 4 слушам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	auditus, -a, -um sim да сум слушнат, -а, -о	auditi, -ae, -a simus да сме слушнати
2.	auditus, -a, -um sis да си слушнат, -а, -о	auditi, -ae, -a sitis да сте слушнати
3.	auditus, -a, -um sit да е слушнат, -а, -о	auditi, -ae, -a sint да се слушнати

КОНЈУНКТИВ НА ПЛУСКВАМПЕРФЕКТОТ ПАСИВЕН (Coniunctivus plusquamperfecti passivi)

Конјунктив на плусквामперфектот пасивен кај глаголите од сите конјугации **се образува од партиципот на перфектот пасивен и од формите за конјунктив на имперфектот од помошниот глагол *sum, esse, fui*.**

Во зависност од лицето на кое се однесува, партиципот се менува како придавка во род и број, а секогаш стои во номинатив. Помошниот глагол ги има своите вообичаени форми за конјунктив на имперфект. На пример:

Utinam ne Remus a Romulo fratre ***necātus esset!***

Камо среќа Рем да не беше (бил) убиен од братот Ромул.

I или a- конјугација

amo, amavi, amatum 1 љубам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>amātus, -a, -um essem</i> да бев бил љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a essemus</i> да бевме биле љубени
2.	<i>amātus, -a, -um esses</i> да беше бил љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a essetis</i> да бевте биле љубени
3.	<i>amātus, -a, -um esset</i> да беше бил љубен, -а, -о	<i>amāti, -ae, -a essent</i> да беа биле љубени

II или e- конјугација

video, vidi, visum 2 гледам

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>visus, -a, -um essem</i> да бев бил виден, -а, -о	<i>visi, -ae, -a essemus</i> да бевме биле видени
2.	<i>visus, -a, -um esses</i> да беше бил виден, -а, -о	<i>visi, -ae, -a essetis</i> да бевте биле видени
3.	<i>visus, -a, -um esset</i> да беше бил виден, -а, -о	<i>visi, -ae, -a essent</i> да беа биле видени

III конјугација

mitto, misi, missum 3 *праќам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	missus, -a, -um essem да бев бил испратен, -а, -о	missi, -ae, -a essemus да бевме биле испратени
2.	missus, -a, -um esses да беше бил испратен, -а, -о	missi, -ae, -a essetis да бевте биле испратени
3.	missus, -a, -um esset да беше бил испратен, -а, -о	missi, -ae, -a essent да беа биле испратени

IV конјугација

audio, audivi, auditum 4 *слушам*

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	audītus, -a, -um essem да бев бил слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a essemus да бевме биле слушнати
2.	audītus, -a, -um esses да беше бил слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a essetis да бевте биле слушнати
3.	audītus, -a, -um esset да беше бил слушнат, -а, -о	audīti, -ae, -a sint да беа биле слушнати

ГЛАГОЛИ СО ПОСЕБНА КОНЈУГАЦИЈА ИЛИ НЕПРАВИЛНИ ГЛАГОЛИ (Verba anomāla)

Во групата глаголи со посебна конјугација или неправилни глаголи (*verba anomāla*), покрај помошниот глагол *sum, esse, fui*, спаѓаат следните глаголи:

eo, ire, ii, itum	<i>одам</i>
fero, ferre, tuli, latum	<i>носам</i>
edo, edere (ēsse), edi, essum	<i>јадам</i>
fio, fiēri, factus sum	<i>настанувам, се случувам</i>
volo, vele, volui	<i>сакам</i>
nolo, nolle, nolui	<i>не сакам</i>
malo, malle, malui	<i>повеќе сакам</i>

Кај овие глаголи некои облици отстапуваат од промената вообичаена за глаголите од прва до четврта конјугација, а некои образувале форми од различни основи.

❖ *eo, ire, ii, itum* одам

Глаголот *eo, ire, ii, itum* ги образува своите облици од две основи: *ei-* и *i-*. Основата претрпува фонетски промени во зависност од тоа дали зад неа следи консонант или вокал.

Индикатив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>eo</i>	<i>imus</i>
2.	<i>is</i>	<i>itis</i>
3.	<i>it</i>	<i>eunt</i>

Конјунктив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>eam</i>	<i>eāmus</i>
2.	<i>eas</i>	<i>eātis</i>
3.	<i>eat</i>	<i>eant</i>

Индикатив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ibam</i>	<i>ibāmus</i>
2.	<i>ibas</i>	<i>ibātis</i>
3.	<i>ibat</i>	<i>ibant</i>

Конјунктив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>irem</i>	<i>iremus</i>
2.	<i>ires</i>	<i>iretis</i>
3.	<i>iret</i>	<i>irent</i>

Футур I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ibo</i>	<i>ibimus</i>
2.	<i>ibis</i>	<i>ibitis</i>
3.	<i>ibit</i>	<i>ibunt</i>

Индикатив на перфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ii</i>	<i>iimus</i>
2.	<i>isti</i>	<i>istis</i>
3.	<i>ii</i>	<i>iērunt</i>

Конјунктив на перфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ierim</i>	<i>ierimus</i>
2.	<i>ieris</i>	<i>ieritis</i>
3.	<i>ierit</i>	<i>ierint</i>

Индикатив на плусквамперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ieram</i>	<i>ierāmus</i>
2.	<i>ieras</i>	<i>ierātis</i>
3.	<i>ierat</i>	<i>ierant</i>

**Конјунктив на
плусквамперфект**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>issem</i>	<i>issēmus</i>
2.	<i>isses</i>	<i>issētis</i>
3.	<i>isset</i>	<i>issent</i>

Футур II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>iero</i>	<i>ierimus</i>
2.	<i>ieris</i>	<i>ieritis</i>
3.	<i>ierit</i>	<i>ierint</i>

Императив I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	<i>i!</i>	<i>ite!</i>

Императив II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	ito!	itōte!
3.	ito	eunto

Од пасивните облици глаголот **eo, ire, ii, itum** ги има само формите за 3. лице еднина, што се преведува безлично (itur, eatur, ibatur, iretur, ibitur, itum est), пасивните инфинитиви (itur, itum esse) и обликот за среден род од герундивот (eundum).

Некои од сложенките од глаголот **eo**, кои се менуваат исто како и основниот глагол со тоа што пред него е додаден префикс, се:

abeo, abīre, abii, abitum	<i>заминувам</i>
adeo, adīre, adii, aditum	<i>пристапувам</i>
exeo, exīre, exii, exitum	<i>излегувам</i>
redeo, redīre, redii, reditum	<i>се враќам</i>
pereo, perīre, perii, peritum	<i>пропаѓам</i>
transeo, transīre, transii, transitum	<i>преминувам</i>
obeo, obīre, obii, obitum	<i>си одам, умирам</i>

Како глаголот **eo, ire** се менуваат и глаголите **queo** *можам* и **nequeo (non queo)** *не можам*, но од овие глаголи се употребуваат само некои облици.

❖ **fero, ferre, tuli, latum** *носам*

Облиците на глаголот **fero** се образуваат од три различни основи: презентската **fer-**, перфектната **tul-** и партиципската **lāto-**. Глаголот се менува како глагол од третата конјугација, но некои облици од презентската основа се градат без додавање на тематски вокал меѓу основата и личната наставка:

Индикатив на презент активен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	fero	ferimus
2.	fers	fertis
3.	fert	ferunt

Индикатив на презент пасивен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>feror</i>	<i>ferimur</i>
2.	<i>ferris</i>	<i>ferimini</i>
3.	<i>fertur</i>	<i>feruntur</i>

Конјунктив на имперфект активен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ferrem</i>	<i>ferrēmus</i>
2.	<i>ferres</i>	<i>ferrētis</i>
3.	<i>ferret</i>	<i>ferrent</i>

Конјунктив на имперфект пасивен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ferrer</i>	<i>ferrēmur</i>
2.	<i>ferrēris</i>	<i>ferrēmini</i>
3.	<i>ferrētur</i>	<i>ferrēntur</i>

Императив I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	<i>fer!</i>	<i>ferte!</i>

Императив II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	<i>ferto!</i>	<i>fertōte!</i>
3.	<i>ferto!</i>	<i>ferunto!</i>

Другите облици од презентската основа, како и сите облици од перфектната и од партиципската основа, се конјугираат правилно:

**Конјунктив на
презент активен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>feram</i>	<i>ferāmus</i>
2.	<i>feras</i>	<i>ferātis</i>
3.	<i>ferat</i>	<i>ferant</i>

**Конјунктив на презент
пасивен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>ferar</i>	<i>feramur</i>
	<i>feraris</i>	<i>feramini</i>
	<i>feratur</i>	<i>ferantur</i>

**Индикатив на
имперфект активен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>ferebam</i>	<i>ferebamus</i>
2.	<i>ferebas</i>	<i>ferebatis</i>
3.	<i>ferebat</i>	<i>ferebant</i>

**Индикатив на имперфект
пасивен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>ferebar</i>	<i>ferebamur</i>
	<i>ferebaris</i>	<i>ferebamini</i>
	<i>ferebatur</i>	<i>ferebantur</i>

Футур I активен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>feram</i>	<i>feremus</i>
2.	<i>feres</i>	<i>feretis</i>
3.	<i>feret</i>	<i>ferent</i>

Футур I пасивен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>ferar</i>	<i>feremur</i>
	<i>fereris</i>	<i>feremini</i>
	<i>feretur</i>	<i>ferentur</i>

**Индикатив на
перфект активен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>tuli</i>	<i>tulimus</i>
2.	<i>tulisti</i>	<i>tulistis</i>
3.	<i>tulit</i>	<i>tulerunt</i>

Индикатив на перфект пасивен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>latus, -a, -um sum</i>	<i>lati, -ae, -a sumus</i>
	<i>latus, -a, -um es</i>	<i>lati, -ae, -a estis</i>
	<i>latus, -a, -um est</i>	<i>lati, -ae, -a sunt</i>

**Индикатив на
плусквамперфект
активен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>tuleram</i>	<i>tuleramus</i>
2.	<i>tuleras</i>	<i>tuleratis</i>
3.	<i>tulerat</i>	<i>tulerant</i>

**Индикатив на плусквамперфект
пасивен**

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>latus, -a, -um eram</i>	<i>lati, -ae, -a eramus</i>
	<i>latus, -a, -um eras</i>	<i>lati, -ae, -a eratis</i>
	<i>latus, -a, -um erat</i>	<i>lati, -ae, -a erant</i>

Футур I активен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>tulero</i>	<i>tulerimus</i>
2.	<i>tuleris</i>	<i>tuleritis</i>
3.	<i>tulerit</i>	<i>tulerint</i>

Футур I пасивен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	<i>latus, -a, -um ero</i>	<i>lati, -ae, -a erimus</i>
	<i>latus, -a, -um eris</i>	<i>lati, -ae, -a eritis</i>
	<i>latus, -a, -um erit</i>	<i>lati, -ae, -a erint</i>

Конјунктив на перфект активен		Конјунктив на плусквамперфект активен	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	
1.	tulerim	tulerimus	tulisse
2.	tuleris	tuleritis	tulisset
3.	tulerit	tulerint	tulissent

Конјунктив на перфект пасивен		Конјунктив на плусквамперфект пасивен	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	
1.	latus, -a, -um ero	lati, -ae, -a erimus	latus, -a, -um ero
2.	latus, -a, -um eris	lati, -ae, -a eritis	latus, -a, -um eris
3.	latus, -a, -um erit	lati, -ae, -a erint	latus, -a, -um erit

И овој глагол со различни префикси образувал повеќе сложени:

affero, afferre, attuli, allatum донесувам
aufero, auferre, abstuli, ablatum однесувам, одвраќам, уништувам
confero, conferre, contuli, collatum носам на куп, споредувам, собирам
differo, differre, distuli, dilatum одлагам, се разликувам
offero, offerre, obtuli, oblatum покажувам, изнесувам, нудам
praefero, praeferre, praetuli, praelatum носам напред, претпочитам
refero, refere, retuli, relatum носам назад, изнесувам, јавувам

❖ **edo, edere (ēsse), edi, esum** јадам

Глаголот **edo, edere (ēsse), edi, esum**, покрај вообичаените облици по III конјугација, има и некои облици кои се исти со облиците на помошниот глагол **sum, esse, fui** (се разликуваат од нив единствено по должината на почетниот вокал **e-**).

Индикатив на презент активен	
	<i>sg.</i>
1.	edo
2.	edis (ēs)
3.	edit (ēst)

Конјунктив на имперфект активен

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	ederem (ēsem)	ederemus (ēssēmus)
2.	ederes (ēsses)	ederetis (ēssētis)
3.	ederet (ēset)	ederent (ēderent)

Императив I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	ede! (ēs!)	edite! (ēste!)

Императив II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	edito (ēsto)	editōte (ēstōte)
3.	edito (ēsto)	edunto

Покрај пасивниот облик за 3. лице еднина индикатив на презентот **editur** се користи и **ēstur**, а за 3. лице еднина конјунктив на имперфектот пасивен, покрај обликот **ederētur**, се користи и **essētur**. Сите други облици се образуваат правилно, по III конјугација.

❖ **fiō, fiēri, factus sum** настанувам, се случувам

Глаголот **fiō, fiēri, factus sum**, според начинот на образување на своите облици, припаѓа на полуодложните глаголи. Овој глагол се користи и како пасив на глаголот **faciō 3, feci, factum прави**.

Индикатив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	fiō	/
2.	fis	/
3.	fit	fiunt

Конјунктив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	fiam	fiēmus
	fias	fiētis
	fiat	fient

Индикатив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	fiēbam	fiēbāmus
2.	fiēbas	fiēbātis
3.	fiēbat	fiēbant

Конјунктив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	fierem	fiērēmus
	fieres	fiērētis
	fieret	fierent

Футур I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>fiam</i>	<i>fiēmus</i>
2.	<i>fies</i>	<i>fiētis</i>
3.	<i>fiet</i>	<i>fient</i>

Индикатив на перфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>factus, -a, -um sum</i>	<i>facti, -ae, -a sumus</i>
2.	<i>factus, -a, -um es</i>	<i>facti, -ae, -a estis</i>
3.	<i>factus, -a, -um est</i>	<i>facti, -ae, -a sunt</i>

Конјунктив на перфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>factus, -a, -um sim</i>	<i>facti, -ae, -a simus</i>
2.	<i>factus, -a, -um sis</i>	<i>facti, -ae, -a sitis</i>
3.	<i>factus, -a, -um sit</i>	<i>facti, -ae, -a sint</i>

Футур II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>factus, -a, -um ero</i>	<i>facti, -ae, -a erimus</i>
2.	<i>factus, -a, -um eris</i>	<i>facti, -ae, -a eritis</i>
3.	<i>factus, -a, -um erit</i>	<i>facti, -ae, -a erint</i>

Инфинитив на перфект

factus -a, -um esse

Инфинитив на футур

facturus -a, -um esse или ***fore***

EXEMPLA***A. Coniunctivus perfecti passivi***

1. Dici non potest quam sim hesternae disputatione tua delectatus. (Cic. *Tusc.* 2. 4. 10) 2. Nescis, quantis in malis versatus sim, miser? (Ter. *Andr.* 649) 3. Utrum Remus a sociis Romuli circumventus, an a Romulo ipso necatus sit, non satis compertum est.

B. Coniunctivus plusquamperfecti passivi

1. Nisi molesto ac difficili pedum morbo octavum iam mensem impeditus essem, iam pridem ad te advolassem. 2. Utinam audita essem! 3. Cum Troia deleta esset, Graeci in patriam reverterunt. 4. Calchas Agamemnoni respondit Dianam placari non posse, nisi Iphigenia, filia Agamemnonis, immolata esset.

C. eo, ire, ii, itum

1. Eo domum. (Ter. *Heaut.* 262) 2. A. Quo nunc is? – B. Domum. (Ter. *Eun.* 363) 3. Sic itur ad astra. (Verg. *Aen.* 9. 641) 4. Imus, venimus, videmus. (Ter. *Phorm.* 103) 5. I, bone, quo virtus tua te vocat. (Hor. *Ep.* 2. 2. 37) 6. Ibam forte via Sacra. (Hor. *Sat.* 1. 9. 1) 7. A. Ad te ibamus, Phormio. B. Quid ad me ibatis? 8. It, redit et narrat. (Hor. *Ep.* 1. 7. 55) 9. Caesar duabus de causis Rhenum transire constituit. (Caes. *B. G.* 6. 9. 1) 10. Cum praeda in castra redeo. (Plaut. *Epid.* 381) 11. It fama per urbes. 12. Hannibal primus in proelium ibat, ultimus exibat. 13. Sic transit gloria mundi.

D. fero, ferre, tuli, latum

1. Altera manu fert lapidem, panem ostendat altera. (Plaut. *Aul.* 195) 2. Pacem huc fertis, an arma? (Verg. *Aen.* 8. 114) 3. Mercurium Galli omnium inventorem artium ferunt, viarum atque itinerum ducem. (Caes. *B. G.* 6. 17. 1) 4. Timeo Danaos et dona ferentes. (Verg. *Aen.* 2. 49) 5. Aurum cras ad te referam tuum. (Plaut. *Poen.* 1417) 6. Vinea Histriae optimum vinum ferunt. 7. Ennius poeta paupertatem et senectutem patientissime ferebat. 8. Mors non refert, quod abstulit. 9. Themistocles ingratae patriae iniuriam non tulit. (Cic. *Lael.* 12. 42) 10. Omnia tibi fortuna abstulit, sed spem reliquit. (Sen. *Contr.* 5. 1) 11. Meum caput obtuli pro patria periculis omnibus. (Cic. *Sulla* 30. 84) 12. Maiores nostri, cum regum potestatem non tulissent, magistratus annuos creaverunt. (Cic. *Sest.* 65. 137)

E. edo, edere (ēsse), edi, essum

1. Lusisti satis, edisti satis atque bibisti: tempus abire tibi est. (Hor. *Ep.* 2. 2. 14) 2. Est dulce esse et bibere. 3. Multi homines propterea vivunt ut edant et bibant. 4. Quas herbas pecudes non edunt, homines edunt. (Pl. *Ps.* 825) 5. Quasi mures, semper edimus alienum cibum. (Plaut. *Capt.* 77)

F. fio, fiēri, factus sum

1. Duobus modis fit iniuria: aut vi aut fraude. 2. Non fit sine periculo facinus magnum nec memorabile. (Ter. *Heaut.* 314) 3. Natura fit, ut liberi a parentibus amentur. (Cic. *Fin.* 3. 19. 62) 4. Poetae nascuntur, oratores fiunt. 5. Nihil fieri sine causa potest. (Cic. *Div.* 2. 28. 61) 6. Ex nihilo nihil fit. 7. Fiat iustitia, et pereat mundus. 8. His rebus fiebat, ut Helvetii minus facile finitimis bellum inferre possent. (Caes. *B. G.* 1. 2. 4) 9. Per exploratores Caesar certior factus est, tres partes copiarum Helvetiorum flumen transisse. (Caes. *B. G.* 1. 12. 2)

LECTIO QUARTA

ГЛАГОЛИ СО ПОСЕБНА КОНЈУГАЦИЈА
ИЛИ НЕПРАВИЛНИ ГЛАГОЛИ II
(Verba anomāla II)

- ❖ **volo, velle, volui** *сакам*
- ❖ **malo, malle, malui** *повеќе сакам*
- ❖ **nolo, nolle, nolui** *не сакам*

Глаголите **volo, velle, volui** *сакам*, **malo, malle, malui** *повеќе сакам* и **nolo, nolle, nolui** *не сакам* имаат неправилна промена во времињата образувани од презентската основа. Глаголот **malo** настанал од **magis volo**, а **nolo** од **non** или **ne volo**. Инфинитивите на презентот гласат **velle, malle, nolle** и се образувани со наставката **-se** (како кај помошниот глагол *esse*), која со асимилација преминала во **-le** (*velse > velle*). Презентската основа на глаголот **volo** се јавува во два степенa: **vol-** и **vel-**. Глаголите **volo** и **nolo** имаат партицип на презент активен **volens, -entis** и **nolens, -entis**, но почесто се употребуваат формите *cupiens* и *invitus*. Форми за императив има само глаголот **nolo, nolle, nolui**.

- ❖ **volo, velle, volui** *сакам*

	Индикатив на презент		Конјунктив на презент	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	volo	volumus	velim	velimus
2.	vis	vultis	velis	velitis
3.	vult	volunt	velit	velint

	Индикатив на имперфект		Конјунктив на имперфект	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	volēbam	volebāmus	vellem	vellēmus
2.	volēbas	volebātis	velles	vellētis
3.	volēbat	volēbant	vellet	vellent

Футур I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	volam	volēmus
2.	voles	volētis
3.	volet	volent

❖ **malo, malle, malui** *повеќе сакам*

Индикатив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	malo	malumus
2.	mavis	mavultis
3.	mavult	malunt

Конјунктив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	malim	malimus
	malis	malītis
	malit	malint

Индикатив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	malēbam	malebāmus
2.	malēbas	malebātis
3.	malēbat	malēbant

Конјунктив на имперфект

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	mallem	mallēmus
	malles	mallētis
	mallet	mallent

Футур I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	malam	malēmus
2.	males	malētis
3.	malet	malent

❖ **nolo, nolle, nolui** *не сакам*

Индикатив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	nolo	nolumus
2.	non vis	non vultis
3.	non vult	nolunt

Конјунктив на презент

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
	nolim	nolimus
	nolis	nolītis
	nolit	nolint

Индикатив на имперфект		Конјунктив на имперфект	
	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>	
1.	<i>nolēbam</i>	<i>nolebāmus</i>	<i>nollem</i>
2.	<i>nolēbas</i>	<i>nolebātis</i>	<i>nolles</i>
3.	<i>nolēbat</i>	<i>nolēbant</i>	<i>nollet</i>

Футур I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
1.	<i>nolam</i>	<i>nolēmus</i>
2.	<i>noles</i>	<i>nolētis</i>
3.	<i>nolet</i>	<i>nolent</i>

Императив I

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	<i>noli!</i> <i>немој!</i>	<i>nolite!</i> <i>немојте!</i>

Императив II

	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
2.	<i>nolīto!</i> <i>немој!</i>	<i>nolitōte!</i> <i>немојте!</i>
3.	<i>nolīto!</i> <i>нека не!</i>	/

Облиците од перфектната основа, односно, перфектот, плусквамперфектот и футурот II од овие три глаголи се образуваат правилно:

Индикатив на перфект:

*volui, voluisti, voluit, voluimus, voluistis, voluerunt
malui, maluisti, maluit, maluimus, maluistis, maluerunt
nolui, noluisti, noluit, noluimus, noluistis, noluerunt*

Индикатив на плусквамперфект:

*volueram, volueras, voluerat, volueramus, volueratis, voluerant
malueram, malueras, maluerat, malueramus, malueratis, maluerant
nolueram, nolueras, noluerat, nolueramus, nolueratis, noluerant*

Футур II:

*voluero, volueris, voluerit, voluerimus, volueritis, voluerint
maluero, malueris, maluerit, maluerimus, malueritis, maluerint
noluoero, nolueris, noluerit, noluerimus, nolueritis, noluerint*

АКУЗАТИВ СО ИНФИНИТИВ (Accusativus cum infinitivo (ACI))

Конструкцијата акузатив со инфинитив (ACI) се состои од **име во акузатив** – именка придавка или замена, и **глагол во инфинитив**. Оваа конструкција се развила од преодни глаголи со двоен акузатив (accusativus duplex):

Antiqui **Capitolium signum** Romae putabant. (acc. duplex)

*Старите го сметале **Капитол за обележје** на Рим.*

Antiqui **Capitolium signum** Romae **esse** putabant.

*Старите сметале дека **Капитол е обележје** на Рим.*

Едниот акузатив бил личен објект - име во акузатив (accusativus personae), а другиот бил предметен објект (accusativus rei) - инфинитив кој има значење на глаголска именка:

акузатив како личен објект

инфинитив како предметен објект

конструкција ACI

Audio **puerum**
Video **milites**

Audio **legere**
Video **venire**

Audio **puerum legere**.
Video **milites venire**.

Овие два објекти – личниот и предметниот, меѓусебно се логички поврзани, така што со текот на времето почнале да се употребуваат заедно, како конструкција ACI и тоа не само покрај преодни, туку и покрај други глаголи:

Is dicit: „Festum appropinquat.“ *Тој вели: „Празникот наближува.“*

Is dicit **festum appropinquare**. *Тој вели дека празникот наближува.*

Scio: Discipuli libros amant. *Знам: Учениците ги сакаат книгите.*

Scio **discipulos libros amare**. *Знам дека учениците ги сакаат книгите.*

Глаголот од кој зависи употребата на конструкцијата се нарекува **главен глагол (verbum regens)**.

Конструкцијата ACI на македонски ја преведуваме со зависна исказна реченица, која почнува со „дека“, во која личниот објект

(името во акузатив) станува субјект, а предметниот објект (инфинитивот) станува предикат. Глаголот во зависната исказна реченица стои во времето во кое е инфинитивот.

Сите зборови кои се однесуваат на субјектот (додатоци и предикатни имиња) се сложуваат со него и стојат во акузатив:

Scimus **imperatorem** Diocletianum **servum** fuisse.

Знаеме дека императорот Диоклетијан бил роб.

Legimus milites **nostros fortes** esse.

Читаме дека нашите војници се храбри.

Ако субјектот на конструкцијата е лична замена, во македонскиот најчесто не се преведува, но во латинскиот таа мора да се наведе, за да се види кој го врши глаголското дејство:

Nunc oportet **te** animo **valere**.

Сега треба (ти) душевно да закрепиш.

Magister dicit **nos** diligentes **esse**.

Учителот вели дека (ние) сме вредни.

Magistra putat **vos** librum **legisse**.

Учителката мисли дека (вие) сте ја прочитале книгата.

Ако субјектот на конструкцијата е лична замена за трето лице и се поклопува со субјектот на главниот глагол (verbum regens), тогаш се искажува со повратната замена *se* наместо *eum/eam, eos/eas*:

Se recte **fecisse** putat.

Тој мисли дека правилно постапил.

Eum recte **fecisse** puto.

Јас мислам дека тој правилно постапил.

Во конструкцијата се употребува повратно-посвојната замена кога се однесува на субјектот на главниот глагол:

Caesar legiones **suas** vicisse existimabat

Каесар мислеше дека победиле неговите (Каесаровите) легији.

Caesar legiones **eius** vicisse existimabat.

Каесар мислеше дека победиле неговите (на некој друг) легији.

Конструкција ACI има и во други јазици, на пример во англискиот и германскиот:

I suppose **her to be** ill.

Претпоставувам дека таа е болна.

Ich sehe den **Freund trauern**.

Гледам дека пријателот тагува.

Конструкцијата ACI може да биде објект или субјект на главниот глагол.

❖ Како објект ACI следува зад овие глаголи (*verba regentia*):

verba dicendi

(глаголи на говорење)

dico, dixi, dictum 3 зборувам

loquor, locutus sum 3 зборувам

lego, legi, lectum 3 читам

trado, -didi, -ditum 3 пренесувам

narro, -avi, -atum 1 раскажувам

nuntio, -avi, -atum 1 јавувам, објавувам

scribo, scripsi, scriptum 3 пишувам

respondeo, -spondi, -sponsum 2 одговарам

doceo, docui, doctum 2 подучувам

clamo, -avi, -atum 1 извикувам

certiorem facio, feci, factum 3 известувам

nego, -avi, -atum 1 одрекувам

promitto, -misi, missim 3 ветувам

fateor, fassus sum 2 признавам

verba sentiendi

(глаголи на
чувствување)

sentio, senti, sensum 4 чувствувам

audio, -ivi, -itum 4 слушам

scio, scivi (scii), scitum 4 знам

nescio, -scivi (scii), -scitum 4 не знам

video, vidi, visum 2 гледам

puto, -avi, -atum 1 мислам, сметам

existimo, -avi, -atum 1 мислам, сметам

cogito, -avi, -atum 1 мислам, сметам

duco, duxi, ductum 3 мислам, сметам

iudico, -avi, -atum 1 мислам, сметам

habeo, habui, habitum 2 мислам, сметам

reor, ratus sum 2 мислам, сметам

arbitror, arbitratus sum 1 мислам, сметам

intellego, -lexi, -lectum 3 расудувам, разбираам

cognosco, -novi, -notum 3 спознавам

suspico(r), 1 се сомневам

verba affectuum

(глаголи на подлабоко
чувствување)

credo, -didi, -ditum 3 верувам
fido, fisis sum 3 верувам, имам доверба
confido, -fisis sum 3 имам доверба
spero, -avi, -atum 1 се надевам
memini, meminisse се сеќавам
obliviscor, oblitus sum 3 заборавам
gaudeo, gavisus sum 2 се радувам, се веселам
laetor, laetus sum 1 се веселам
doleo, dolui, / 2 се разжалостувам, тагувам
lugeo, luxi, luctum 2 се разжалостувам
maereo, maerui, / 2 се разжалостувам
irascor, iratus sum 3 се лутам
indignor, indignatus sum 1 се лутам
miror, miratus sum 1 се чудам
admiror, admiratus sum 1 се восхитувам
queror, questus sum 3 се жалам
invideo, invidi, invisum 3 завидувам
gratulor, gratulatus sum 1 честитам
volo, velle, volui сакам
malo, malle, malui повеќе сакам
nolo, nolle, nolui не сакам
cupio, cupivi, cupitum 3 посакувам
iubeo, iussi, iussum 3 заповедам
veto, vetui, vetitum 3 забранувам
sino, sivi, situm 3 дозволувам
patior, passus sum 3 поднесувам, трпам

verba voluntatis

(глаголи на желба)

глаголите:

} во актив

1. Smyrnaei **Homerum** civem suum **fuisse confirmant**.
2. Nemo **docuit eum** adversus hostes **pugnasse**.
3. Caesar **tradit vitam** Germanorum in studiis belli **consistere**.
4. In campo aciem instruxit, quod **cognoverat hostes** ad eum locum **procedere**.
5. Xerxes **ratus est se** facile Athenienses **victurum esse**.
6. **Scimus Troiam** igne **deletam esse**.
7. Cicero **existimabat sales** Plauti **optimos esse**.
8. **Dolebam**, patres conscripti, **rem publicam** nostram brevi tempore **esse perituram**.
9. **Gaudeo litteras meas** tibi **iucundas esse**.
10. Magister **discipulos** Terentii fabulas **legere vult**.
11. Terentius Laelio amico **querebatur** **quosdam homines** **potentiores sibi invidere**.

12. Cato **priscos mores** Romanorum **mutari** *non patiebatur*.

13. Cato **Romanos** cultum atque humanitatem Graecorum laudibus **extollere** *vetuit*.

❖ Конструкцијата ACI како субјект стои покрај:

безличните глаголи

apparet јасно е

constat познато е

convenit доликува

deceat доликува

expedit корисно е

oportet треба

placet се допаѓа, решавам

verum est вистина е

verisimile/credibile est веројатно е

apertum est јасно е

dignum est достоин е

necesse est потребно е

aequum, par, iustum est праведно е

fas est допуштено е

nefas / facinus est грев е

fama est се зборува

intellegitur се разбира,

perspicitur се гледа,

nuntiatum est објавено е,

putandum est треба да се смета etc.

**esse со предикатно име
(безлични изрази)**

**безлични пасивни форми
и сложените пасивни
времиња**

од *verba dicendi* и *verba
sentiendi*:

1. *Constat* **Caesarem** a coniuratis **occisum esse**.
2. **Cives** civibus **prodesse** *oportet*.
3. *Notum est* **viros Germanos** belli valde **cupidos esse**.
4. *Fama est* **Homerum caecum fuisse**.
5. *Nuntiatum est* **hostes appropinquare**.

EXEMPLA***A. volo, velle, volui***

1. Ea, quae tu vis, volo. (Plaut. *Epid.* 265) 2. Dic, quid velis? 3. Quid aliud volui dicere? (Ter. *Eun.* 504) 4. Quid est in vita miserius, quam mori velle? 5. Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim. 6. Omnes beatam vitam vivere volunt. 7. Sulla primus e patriciis Corneliis igni voluit cremari. (Cic. *Leg.* 2. 22. 57) 8. Nihil est difficile volenti. 9. Homines libenter id, quod volunt, credunt. 10. Iam faciam, quod voluisti.

B. malo, malle, malui

1. Nonne mavis sine periculo tuae domi esse, quam cum periculo alienae? (Cic. *Fam.* 4. 7. 4) 2. Aliena vitia reprehendi, quisque mavult, quam sua. (Quint. *Inst.* 2. 5. 16) 3. Optimus quisque facere quam dicere malebat. (Sall. *Cat.* 54. 6) 4. Iam accipere quam facere malo iniuriam. 5. Dentesne acutos habere mavis an cornua? 6. Nos malumus mori quam in servitute vivere.

C. nolo, nolle, nolui

1. Si, quae vis, dicis, ea, quae non vis, audies. 2. Multum interest utrum peccare aliquis nolit, an nesciat. (Sen. *Ep.* 90. 46) 3. Noli turbare circulos meos! 4. Idem velle atque idem nolle – ea demum firma amicitia est. (Sal. *Cat.* 20. 4) 5. Ea nolui scribere, quae nec indocti intellegere possent, nec docti legere curarent. (Cic. *Acad.* 1. 2. 4) 6. Multa videbis fortasse quae nolis. (Cic. *Fam.* 4. 9. 1) 7. Nolo me similem esse lupis et tauris. 8. Homo, dominus meus, angues videre non vult. 9. Unum vereor, ne senatus Pompeium nolit dimittere. (Cic. *Att.* 5. 18. 1) 10. Nolite mittere margaritas ante porcos.

D. Accusativus cum infinitivo

1. Ego Catilinam perire volui. (Cic. *Phil.* 8. 15) 2. Fateor me errasse. (Cic. *Amer.* 142) 3. Gaudeo tibi iucundas esse meas epistulas. (Cic. *Quint. fr.* II. 12. 1) 4. Patere tua consilia non sentis? (Cic. *Cat.* I) 5. Legem breve esse oportet. (Sen. *Ep.* 94) 6. Philosophi semper beatum censent esse sapientem. (Cic. *Tusc.* 5. 119) 7. Peripatetici in omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existimant. 8. Galli

Mercurium ad mercaturas habere vim maximam arbitrantur. (Caes. *B. G.* 6. 17. 1) 9. Orpheum poetam docet Aristoteles nunquam fuisse. (Cic. *N. D.* 1. 107) 10. Amicitiae nostrae memoriam spero sempiternam fore. (Cic. *Lael.* 15) 11. Per exploratores Caesar certior factus est tres iam partes copiarum Helvetios id flumen traduxisse. (Caes. *B. G.* I. 12. 2) 12. Caesar portas claudi militesque ex oppido exire iubet. (Caes. *B. G.* I. 21. 2) 13. Constat ad salutem civium inventas esse leges. (Cic. *Leg.* 2. 11) 14. Miror te ad me nihil scribere. (Cic. *Att.* 8. 12B. 1) 15. Verum est amicitiam nisi inter bonos esse non posse. (Cic. *Lael.* 18. 65) 16. Te hilari animo esse valde me iuvat. (Cic. *Quint. fr.* II. 11. 1) 17. Ariovistus respondit non sese Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse. (Caes. *B. G.* I. 44. 3) 18. Homerum Colophonii civem esse dicunt suum. (Cic. *Arch.* 19) 19. Hannibal pollicitus est, brevi caput Italiae omni Capuam fore. (Liv. 23. 10. 2) 20. Ego me cupio non mendacem putari. (Cic. *Leg.* I. 4) 21. Me timidum fuisse confiteor. (Cic. *Sest.* 36) 22. Nunc opus est te animo valere. (Cic. *Fam.* XVI. 14. 2) 23. Populum Romanum liberum esse volumes. (Cic. *Phil.* 11. 1. 3) 24. Thales, unus e septem, ex aqua dixit constare omnia. (Cic. *Acad.* 2. 37. 118) 25. Eventus docuit, fortes fortunam iuvare. (Liv. 8. 29. 5)

LECTIO QUINTA

НОМИНАТИВ СО ИНФИНИТИВ (Nominativus cum infinitivo (NCI))

Конструкцијата номинатив со инфинитив (NCI) се состои од **име во номинатив** и **глагол во инфинитив**. Оваа конструкција е лична конструкција, во која verbum regens секогаш е во пасив и се сложува со субјектот (името) на конструкцијата во лице и број. Во македонскиот јазик се преведува безлично:

Cicero venisse dicitur. - NCI
Се зборува дека Кикерон дошол.

Cf.: Ciceronem venisse dicunt. - ACI
Велат дека дошол Кикерон.

Конструкцијата се преведува со исказна реченица, а *verbum regens* се преведува во трето лице еднина без оглед на тоа во кое лице стои во латинската реченица:

Discipuli diligentes esse videntur.
Се чини дека учениците се внимателни.

Discipulus diligens esse videtur.
Се чини дека ученикот е внимателен.

Додатоците на субјектот и именскиот дел од предикатот стојат во номинатив и се сложуваат со субјектот во род и број:

Non **omnes** beati sunt, qui **beati esse videntur.**
Не се среќни сите оние кои се чини дека се среќни.

Orationes Ciceronis a Tirone scriptae et editae esse creduntur.
Се верува дека говорите на Кикерон се напишани и издадени од Тирон.

Horatius poeta Vergilii amicus fuisse fertur.
Се раскажува дека поетот Хоратиј му бил пријател на Вергилиј.

Кога субјектот на конструкцијата е лична замена во латинскиот јазик таа не се искажува, бидејќи се подразбира од лицето на главниот глагол:

Diligens esse videor. (ego)

Се чини дека (јас) сум внимателен.

Diligens esse videris. (tu)

Се чини дека (ти) си внимателен.

Diligentes esse videmur. (nos)

Се чини дека (ние) сме внимателни.

Diligentes esse videmini. (vos)

Се чини дека (вие) сте внимателни.

Конструкцијата NCI стои покрај следните глаголи:

videor се чини, изгледа

iubeor заповедано е

vetor забрането е

sinor дозволено е

во сите лица и времиња

dicor се зборува, се вели

putor се мисли, се смета

existimor се смета

iudicor се смета, се цени

nuntior објавено е

audior се слуша

во сите лица и времиња
од презентската основа

fertur, feruntur се пренесува

traditur, traduntur се раскажува

само во споменатите форми

1. **Milites** pontem **facere** iussi sunt.
2. **Epaminondas** fidibus praeclare **ceciniisse** dicitur. (Cic. *Tusc.* I. 14)
3. **Disciplina** druidum in Britannia **reperta** atque inde in Galliam **translata esse** existimatur. (Caes. *B. G.* VI. 13. 11)
4. **Fulvia**, Antonii uxor, Ciceroni mortuo linguam acubus **laceravisse** fertur.
5. **Certavisse Parrhasius** cum Zeuxide traditur.

СУПИН (Supīnum)

Супинот е непотполна глаголска именка која се гради од партиципската основа со додавање на наставката **-um** или **-u**. Оваа глаголска именка има само два облика по IV дефлекција:

супин на **-um** (*laudātum, dictum, auditum*)

супин на **-u** (*visu, dictu*)

Супинот на **-um** е, всушност, акузатив за цел и се употребува покрај глаголи на движење (*venio, eo, proficiscor, mitto*). Го преведуваме со инфинитив или со целна реченица.

Eo dormitum.

Одам да спијам.

Супинот на **-u** може да се смета за датив или за аблатив. Овој облик го имаат релативно мал број глаголи. Најчесто се среќаваат следниве: **dictu, factu, auditu, visu, cognitu**. Се употребува покрај:

❖ придавки кои означуваат телесно или морално својство:

pulcher, -chra, -chrum убав, -а, -о

gravis, -e тежок, -шка, -шко

foedus, -a, -um страшен, -на, -но

iucundus, -a, -um пријатен, -тна, -тно

optimus, -a, -um најдобар, -бра, -бро

turpis, -e срамен, -мна, -мно

Quod optimum est **factu**, facies.

Ќе го направиш она што е најдобро да се направи.

❖ придавки што искажуваат можност:

facilis, -e лесен, -сна, -сно

difficilis, -e тежок, -шка, -шко

mirabilis, -e чудесен, -сна, -сно

incredibilis, -e неверојатен, -тна, -тно

horribilis, -e страшен, -шна, -шно

Facile **dictu**, difficile **factu**.

Лесно (е) да се каже, тешко (е) да се направи.

- ❖ изрази како:

fas est допуштено е, дозволено е, смее
nefas est погрешно е, невозможно е, безбожно е
opus est треба

Opus est **memorātu...**
Треба да **се спомне...**

Супините на **-u** употребени покрај придавки се сметаат за датив за цел, а оние покрај изразите *fas*, *nefas* и *opus* за аблатив.

АКУЗАТИВ ЗА ЦЕЛ (Accusativus directionis)

Акузатив за искажување насока или цел секогаш стои покрај глаголи на движење. Одговара на прашањето „**каде?**“. Се употребува:

- ❖ без предлог од именките **domus** дома и **rus** на село:

Ео **domum**.
Одам дома.

Ео **rus**.
Одам на село.

- ❖ без предлог кај имињата на градови и помали острови:

Athenas, Neapolim, Serdicam, Delum mitto.
Испраќам во Атина, во Неапол, во Сердика, на Делос.

- ❖ како супин на -um (за искажување цел и намера)

Legati ad Caesarem venerunt **gratulatum**.
Пратениците дојдоа кај Каесар за да му се заблагодарат.

Ео **dormitum**.
Одам да спијам.

- ❖ во некои стални изрази:

Exsequias ео
одам на погреб

Infitias ео
одрекувам

Во сите други случаи наместо акузатив за цел стои акузатив со предлог *in* или *ad*:

Ad Britanniam processit.

Замина за Британија.

Кога покрај име на град или помал остров стои апозиција (*urbs, oppidum, insula*) пред неа секогаш стои предлог:

Ео **in urbem** Romam.

Одам во градот Рим.

EXEMPLA

A. *Nominativus cum infinitivo* (NCI)

1. Voluptas ei videtur esse sumum bonum. (Cic. *Fin.* II. 3) 2. Navigantibus moveri videntur ea, quae stat. (Cic. *Div.* 2. 120) 3. Mihi videris una mercēde duas res assequi velle. (Cic. *Amer.* 80) 4. Non videmur esse victuri. (Cic. *Att.* 15. 2. 2) 5. Perfugium videtur omnium laborum et sollicitudinum esse somnus. (Cic. *Div.* 2. 172. 50) 6. In nostra acie Castor et Pollux equis pugnare visi sunt. (Cic. *Div.* 2. 6) 7. Consules iubentur scribere exercitum. (Liv. III. 30. 3) 8. Simonides vetitus est navigare. (Cic. *Div.* 2. 134) 9. Romulus dicitur ab Amulio ad Tiberim exponi iussus esse. (Cic. *Rep.* 2. 4.) 10. Parentes prohibentur adire ad filios, prohibentur liberis suis cibum vestitumque ferre. (Cic. *Verr.* 5. 117) 11. Catilina prohibitus erat consulatum petere. (Sall. *Cat.* 18. 2) 12. Aegroto dum anima est, spes esse dicitur. (Cic. *Att.* X. 10. 3) 13. Bellum esse in Syria magnum putatur. (Cic. *Att.* 6. 3. 2) 14. Terentii fabellae propter elegantiam sermonis putabantur a Gaio Laelio scribi. (Cic. *Att.* 7. 3. 10) 15. Thales primus solis defectionem praedixisse fertur. (Cic. *Div.* 1. 112) 16. Licurgi temporibus Homerus fuisse traditur. (Cic. *Tusc.* 5. 7) 17. Lectitavisse Platonem studiose, audivisse etiam Demosthenes dicitur. (Cic. *Brut.* 31. 121) 18. Caesar appropinquare dicebatur. (Caes. *B. C.* 3. 13. 2) 19. Fugisse ex proelio dicuntur notissimi latronum duces. (Cic. *Fam.* 10. 14. 1) 20. Leo rex ferarum esse putatur. Ita poetae, ita philosophi et mythologi statuunt. 21. Bibulus nondum audiebatur esse in Syria. (Cic. *Att.* 5. 18. 1) 22. Nec sentire ictus apium ranae traduntur. (Plin. *N. H.* 11. 18. 62) 23. Fortis et

vehemens orator existimatur esse C. Gracchus. (Gell. 10. 3) 24. Primus in Italiam creditur venisse Saturnus. 25. Quod tegitur, magnum creditur esse malum. (Mart. 3. 42. 4)

B. Sup̄inum

1. Ingens hominum multitūdo in urbem convenit ludos publicos spectatum. 2. Haedui legatos ad Caesarem mittunt rogatum auxilium. 3. Quae tibi iucunda sunt dictu, saepe alteri molesta sunt auditu. 4. Romanorum res gestae cognitu dignissimae sunt. 5. Fac id, quod optimum factu videbitur. 6. Nefas est dictu senectūtem miseram esse.

C. Accusatīvus directionis

1. Captivi Romam missi atque ibi in carcere inclusi sunt. (Liv. 24. 29) 2. Non cuivis homini contigit adire Corinthum. (Hor. Ep. 1. 17. 36) 3. Legati Athenas missi sunt iussique in litas leges Solonis describere. (Liv. 3. 31. 8) 4. Victor a Thessalia Brundisium cum legionibus revertisti. (Cic. Phil. 2. 24. 1) 5. Athenienses omnia, quae moveri poterant, partim Salamina, partim Troezena deportant (Nep. 2. 2. 8) 6. Curio Marcium Uticam navibus praemittit. (Caes. B. C. 2. 24. 1)

LECTIO SEXTA

ГЕРУНД (Gerundium)

Герундот е глаголска именка со активно трајно значење. Се образува од презентската основа на глаголот со додавање на **-nd** и падежните наставки за втора деklinација. Кај глаголите од III и IV конјугација меѓу основата и наставките се вметнува тематскиот вокал **-e-**.

Оваа глаголска именка ги зачувала само формите во „косите“ (зависните) падежи во еднина.

	amo, -avi, -atum 1		dico, dixi, dictum 3
N.	amāre сакање		dicere зборување
G.	amandi од сакање		dicendi од зборување
D.	amando на сакањето		dicendo на зборувањето
Acc.	ad amandum за сакање		ad dicendum за зборување
Abl.	amando сакајќи		dicendo зборувајќи

Наместо номинатив се користи инфинитив од глаголот од кој е направен герундот, а акузативот се употребува само со предлог (ако е без предлог, стои инфинитив). Затоа, герундот не се употребува како подмет, како директен предмет, ниту како именски дел од прирокот.

Герундот се преведува:

1. како глаголска или обична именка:

Modus **vivendi**.

Начин на **живот (живеење)**.

2. кога е во акузатив со предлогот *ad* може да се преведе и со целна реченица:

Servus **ad** C. Marium **occidendum** missus est.

Бил испратен роб **за да го убие** Гај Мариј.

3. формата за аблатив од герундот се преведува со глаголски прилог на *-jќи*:

Hominis mens **discendo** alitur et **cogitando**.

Човековиот ум се храни **учејќи** и **осознавајќи**.

ГЕРУНДИВ (Gerundivum)

Герундивот е глаголска придавка со пасивно значење и, всушност, претставува партицип на футурот пасивен (participium futuri passivi). Се гради кога на презентската основа на глаголот ќе се додадат завршоците:

-ndus, -nda, -ndum

Кај глаголите од I и II конјугација завршоците **-ndus, -nda, -ndum** се додаваат директно на презентската основа од глаголот:

од *laudo* 1: *lauda-ndus, lauda-nda, lauda-ndum*

од *video* 2: *vide-ndus, vide-nda, vide-ndum*

Кај глаголите од III и IV конјугација меѓу основата и завршокот се вметнува и тематскиот вокал **-e-**:

од *lego* 3: *leg-e-ndus, leg-e-nda, leg-e-ndum*

од *audio* 4: *audi-e-ndus, audi-e-nda, audi-e-ndum*

Герундивот се менува по I и II деклинација, како придавките на **-us, -a, -um**. Искажува дејство што треба да се изврши (поради што се нарекува и *participium necessitātis*), а кога е негиран – дејство што не треба, не може или не смее да се изврши:

laudandus, -nda, -ndum – оној/онаа/она што треба да се фали

non laudandus, -nda, -ndum – оној/онаа/она што не смее да се фали

Оваа пасивна глаголска придавка се употребува како атрибут, при што се согласува со именката на која се однесува во род, број и падеж:

liber legendus

книга што треба да биде прочитана

virtūtes laudandae

доблести што треба да бидат пофалени

oppidum non delendum

град што не смее да биде разурнат

Герундивот многу почесто се употребува како именски дел од предикатот, односно во пасивната перифрастична конјугација.

ЗАМЕНУВАЊЕ НА ГЕРУНДОТ СО ГЕРУНДИВ

Кога герундот има покрај себе како објект некое име во акузатив, тој се заменува со герундив. Објектот го зема падежот на герундот, а герундот се претвора во герундив, си останува во ист падеж, но го зема родот и бројот од објектот. Така, герундивот и објектот се согласуваат по род, број и падеж. **Ваквиот герундив има значење на герунд.** Заменувањето на герундот со герундив не ја менува смислата на изразот или реченицата:

Герунд	Герундив
de contemnendo mortem	de contemnenda morte <i>за презирот кон смртта</i>
scribendo epistulas delector	epistulis scribendis delector <i>пишувајќи писма се насладувам</i>
epistolas scribendi causa	epistolārum scribendarum causa <i>заради пишување писма</i>
de expugnando oppidum	de oppido expugnando <i>за освојувањето на градот</i>
de transeundo flumen	de flumine transeundo <i>за преминувањето на реката</i>

Omnis loquendi elegantia augetur **legendis oratoribus et poetis.**
Сета префинетост во говорењето се зголемува со читање говорници и поети.

Socrates dicebatur adiuvare Euripidem in **tragoediis scribendis.**
Се зборуваше дека Сократ му помага на Еврипид во пишувањето трагедии.

ПАСИВНА ПЕРИФРАСТИЧНА КОНЈУГАЦИЈА (Coniugatio periphrastica passiva)

Герундивот здружен со облиците на помошниот глагол *sum, esse, fui* ја сочинува **пасивната перифрастична (описна) конјугација**. Веќе беше кажано дека ваквата, предикатна употреба на герундивот е многу почеста. Се преведува со глаголите *треба, мора* во она време во кое е помошниот глагол и со инфинитив на глаголот што е во герундив. Кога е негирана, се преведува со *не треба, не може* или *не смее*:

Patria amanda est.

Татковината треба да се сака.

In periculo patria relinquenda non est.

Во опасност татковината не смее да се напушти.

De gustibus non est disputandum.

За вкусовите не треба да се расправа.

Предметот на глаголското дејство во првиот и во вториот пример стои во номинатив (***patria***), бидејќи станува збор за пасивна конструкција. Во овие примери пасивната перифрастична конјугација беше употребена безлично, но доколку е наведено и лицето кое треба да го врши дејството, тоа стои во датив (***dativus auctōris***). Ваквиот датив во македонскиот јазик го преведуваме како номинатив, односно како субјект на реченицата.

Civi patria amanda est.

Граѓанином треба да ја сака татковината.

Discipulis discendum erit.

Учениците ќе треба да учат.

Aequa mens hominibus prudentibus in rebus arduis servanda est.

Умните луѓе треба да ја зачуваат присебноста во тешки ситуации.

Кога во латинската реченица не е наведен субјектот, герундивот стои во среден род, а глаголот *sum, esse, fui* во 3. лице еднина. На пример:

Parcendum est.

Треба да се штеди.

Целосна пасивна перифрастична конјугација имаат само преодните глаголи, кои ги имаат сите пасивни облици, а непреодните глаголи оваа конструкција ја имаат само во 3. лице еднина. На пример:

Vivendum est.

Треба да се живее.

Ако се случи во реченицата да има два датива, за да се избегне двоумењето кој од нив е логички субјект, наместо *dativus auctōris* стои аблатив со предлогот **a/ab**:

Parentibus **a vobis** consulendum est

Вие мора да се грижите за родителите.

ДАТИВ НА ВРШИТЕЛОТ НА ДЕЈСТВОТО (*Dativus auctōris*)

Датив на вршителот на дејството го означува лицето кое го врши дејството во пасивна реченица. *Dativus auctōris* стои место аблатив со предлог **a/ab** најчесто покрај герундив и, поретко, покрај партицип на перфект пасивен, односно, покрај перифрастична конјугација пасивна или покрај глаголи во пасив. Овој датив се нарекува уште и *dativus personae*.

Libri **tibi** legendi sunt.

Ти треба да читаш книги.

Alieno more vivendum est **mihi**. (Ter. Andr. 152)

Јас треба да живеам според твој обичај.

Metello iam antea cognitum erat genus Numidarum infidum.
(Sall. Jug. 46,3)

Метел уште порано беше дознал дека Нумидијскиот род е неверен.

EXEMPLA

A. Gerundium

1. Epaminondas studiosus erat audiendi. (Nep. 15. 3) 2. In rebus tam severis non est iocandi locus. (Cic. *Div.* 2. 10. 25) 3. Acerrimus ex omnibus nostris sensibus est sensus videndi. (Cic. *De orat.* 2. 87. 357) 4. Nulla aetas ad discendum sera est. 5. Libertas est potestas faciendi, quod iure licet. 6. Castigat ridendo mores. 7. Optimus est orator, qui dicendo animos audientium et docet et delectat et permovet. (Cic. *Opt. Gen.* 1. 3) 8. Gutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo. 9. Quis est tam in scribendo impiger, quam ego? (Cic. *Fam.* 2. 1. 1) 10. Nihil agendo homines male agere discunt.

B. Gerundivum

1. Cyprus abundat materia utili ad naves aedificandas. 2. Non accipiendis, sed praestandis beneficiis amicos nobis conciliamus. 3. Tiberius Gracchus triumvir creatus est dividendis agris. 4. Vetus atque usitata res – in oppugnanda hostium urbe labores ac pericula pati. (Liv. 26. 13. 9) 5. Plerisque in rebus gerendis tarditas odiosa est. (Cic. *Phil.* 6. 3. 7) 6. Omnium rerum gerendarum initia proficiscuntur aut a voluptate aut a dolore. 7. Extat liber Ciceronis de contemnenda morte.

D. Coniugatio periphrastica passiva et dativus auctōris

1. Tibi, Caesar, nunc omnia belli vulnera sananda sunt, quibus praeter te mederi nemo potest. (Cic. *Marc.* 8. 24) 2. Vitanda suspicio est avaritiae. (Cic. *Off.* 2. 17. 58) 3. Adhibenda est in iocando moderatio. 4. Deliberandum est saepe, statuendum est semel. 5. Nunquam scelus scelere vincendum est. (Sen. *Mor.* 139) 6. Medicis non apparentia modo vitia curanda sunt, sed etiam invenienda, quae latent. (Quint. *Inst.* 12. 8. 10) 7. Omnia homini, dum vivit, speranda est. 8. Nemo est casu bonus – discenda virtus est. 9. Nobis omnibus moriendum est. 10. Memoria tibi exercenda erit. 11. Civibus patria semper defendenda est. 12. Cui non sunt auditae Demosthenis vigiliae? (Cic. *Tusc.* 4. 19. 44)

LECTIO SEPTIMA

ПАРТИЦИП И ИНФИНИТИВ НА ФУТУРОТ АКТИВЕН
(Participium et infinitivus futuri activi)

Партиципот на футурот активен се образува од партиципската основа на глаголот (пр. *amat-, vis-, script-, audit-*) и наставките **-ūrus, -ūra, -ūrum**:

партицип на футур активен

<i>amo, amavi, amatum 1</i>	amat-urus, amat-ura, amat-urum
<i>video, vidi, visum, 2</i>	vis-urus, vis-ura, vis-urum
<i>scribo, scripsi, scriptum 3</i>	script-urus, script-ura, script-urum
<i>audio, audivi, auditum 4</i>	audit-urus, audit-ura, audit-urum

Партиципот на футур активен се менува по I и II деклинација. Искажува дејство што ќе се изврши по дејството на главниот глагол (партицип на повременост) или дејство што некој има намера да го изврши. На пример:

Librum tibi valde **profutūrum** mitto.

Ти испраќам книга што многу ќе ти користи.

Galli ad Clusium venērunt Romanōrum castra **oppugnatūri**.

Галите дојдоа пред Клузиј за (со намера) да го нападнаат логорот на Римјаните.

Партиципот на футурот активен може да означува и дејство што некому му е однапред определено. На пример:

Ave, Caesar imperātor, **moritūri** te salūtant.

Здраво, императоре Каесаре, те поздравуваат оние на кои им е предодредено да умрат.

Инфинитивот на футурот активен е образуван од партиципот на футурот активен и инфинитивот на презентот од помошниот глагол *sum, esse, fui*. Тој означува дејство што ќе се случи по дејството на главниот глагол (инфинитив на повременост) и се преведува со лична форма. На пример:

Exploratōres **nuntiant** hostes castra **munitūros esse**.

Доушниците јавуваат дека непријателите ќе утврдат логор.

Exploratōres **nuntiaverunt** hostes castra **munitūros esse**.

Доушниците јавија дека непријателите ќе утврдат логор.

АКТИВНА ПЕРИФРАСТИЧНА КОНЈУГАЦИЈА (Coniugatio periphrastica actīva)

Партиципот на футурот активен најчесто стои заедно со личните форми од помошниот глагол *sum, esse, fui*. Тие заедно ја сочинуваат **активната перифрастична (описна) конјугација**, која може да стои во сите времиња, во индикатив или во конјунктив, како и сите други глаголи. Се преведува со глаголите: *сакам, имам намера, имам желба* (во времето во кое стои помошниот глагол) и инфинитивот на глаголот кој стои во партицип на футурот. На пример:

narratūrus sum имам намера да раскажувам
narratūrus fui имав намера да раскажувам
narratūrus ero ќе имам намера да раскажувам

Bellum **scriptūrus sum**, quod populus Romānus cum Iugurtha gessit.

Имам намера да ја опишам војната, што ја водеше римскиот народ со Југурта.

Caesar non solum Galliam, sed etiam Britanniam impērio Romāno **adiectūrus erat**.

Каесар **имаше намера да ја потчини** под римска власт не само Галија, туку и Британија.

ОСОБЕНОСТИ ВО УПОТРЕБАТА НА ОДДЕЛНИ ВИДОВИ ЗБОРОВИ

❖ ИМЕНКИ

Некои именки во латинскиот јазик се употребуваат во еднина наместо во множина: **miles -itis** т. војник, **eques, -itis** т. коњаник, **pedes, -itis** т. пешак, **hostis, -is** т. туѓинец, непријател:

Impedimenta cum **equite** relictā sunt.

Воениот багаж е оставен со **коњаниците**.

Понекогаш се употребува множина на која во македонскиот јазик ѝ одговара еднина. Најчесто тоа се именките:

- a. **imbres** *пороен дожд*, **frigora** *голем студ*, **nives** *меќава*
 б. **vina** *вино*, **carnes** *месо*, **ligna** *дрво*
 в. **corpora** *тело*, **capita** *глава*:

Iuvenes **corpora** exercent.
Момчињата го вежбаат телото.

Ad **Indos** pervenire.
Да се стигне до Индија.

Со сврзниците **et**, **ac**, **atque**, **-que** понекогаш се сврзуваат две именки од кои едната ѝ е атрибут на другата. Оваа појава се нарекува hendiadyoin (грч. ἐν διὰ δύοῖν „едно преку две“):

iuventus et vires	<i>младешка сила</i>
monumenta et litterae	<i>пишани споменици</i>
clamor et admiratio	<i>гласен восхит</i>

❖ ПРИДАВКИ

Некои придавки во латинскиот јазик се среќаваат употребени и како именки, т.е. супстантивирани придавки. Такви придавки се:

- Придавки во машки род множина кои се употребуваат за означување одредена категорија луѓе:

docti *учени луѓе*
nobiles *богаташи*
divites *благородници*
mortales *смртници*

- Придавки во среден род еднина за означување апстрактни поими:

bonum *добро*
malum *зло*
verum *вистина*
falsum *лага*

- Придавки во среден род номинатив и акузатив множина за означување повеќе поединечни нешта од ист вид:

multa многу нешта
omnia сè
futura иднина

Постојат придавки кои го презеле значењето од именката покрај која стоеле некогаш:

dextra, sinistra (manus) десна рака, лева рака
annales (libri) годишници
familiaris (homo) пријател
aestiva, hiberna (castra) летен, зимски логор

Понекогаш компаратив се употребува и кога во реченицата не се врши споредба. Овој компаратив се нарекува comparatīvus absolūtus. Се преведува со прилог: *мошне, прилично, малку*.

Senectus est natura **loquacior**. (Cic. Sen. 55)
Староста е по природа мошне разговорлива.

И суперлативот, исто како и компаративот, понекогаш се употребува апсолутно. Овој суперлатив се нарекува superlatīvus absolūtus или elatīvus.

pulcherrima Dido
мошне убавата Дидона
doctissimus homo
многу учен човек

Компаративот може да биде засилен со *etiam* или *multo*, а суперлативот со *longe, quam*:

multo maior
многу поголем
longe nobilissimus
далеку најблагороден
quam maximis itineribus
со што е можно побрз марш

EXEMPLA

A. Participium et infinitivus futuri activi

1. Arion Italiam et Siciliam peragravit divitias sibi paraturus. 2. Nauta navigaturus ventum expectat. 3. Artes et litterae sunt divitiae perpetuo mansurae. 4. Scio te patriam defensuram esse. 5. Epicurus praedictionem rerum futurarum irridebat. 6. Iugurtha in urbem Romam venit optimates corrupturus. 7. Oppugnaturus urbem Caesar militibus nova gladia dedit. 8. Legati pacem petituri venerunt. 9. Scio discipulos in scholam venturos esse. 10. Placitum tibi esse librum meum, suspicabar; tam valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. (Cic. Qu. fr. 2. 9. 1) 11. Balbus mihi confirmavit, te divitem futurum (Cic. Fam. 7. 16. 3) 12. Tempora rei publicae mihi quidem turbulentia videntur fore. (Cic. Fam. 2. 18. 3)

B. Coniugatio periphrastica activa

1. In corporibus aegris nihil, quod nociturum est, medici relinquunt. 2. Apes, quum iam evoluturae sunt, consonant vehementer. 3. Pro patria quis bonus dubitat mortem oppetere, si ei est profiturus? 4. Salustius scribit: "Bellum scripturus sum, quod populus Romānus cum Iugurtha, rege Numidiarum, gessit." 5. Alexander totum terrarum orbem subactus fuisset, si diutius vixisset. 6. Cum nociturus eris aliis, plerumque tibi ipsi nocebis. 7. Iniuriam qui facturus est, iam fecit. 8. Populi nostri libertatem patriae semper defensuri sunt. 9. Irascimur saepe non illis, quis laeserunt, sed iis, qui laesuri sunt. 10. Veniebatis in Africam. Quaero: Quid facturi fuistis? (Cic. Lig. 8. 24) 11. Si irasceris iuvenibus senibusque, quod peccant, irascere et infantibus, quod peccaturi sunt. (Sen. Ira 2. 10. 2)

C. Особености во употребата на одделни видови зборови

1. Omnia praeclara rara. (Cic. Lael. 79. 10) 2. Villa abundabat porco, haedo, agno, gallina. (Cic. Sen. 56) 3. Leporem et gallinam et anserem gustare fas non putant. (Caes. B. G. V. 21. 6) 4. Urbs sita in plano. (Liv. IX. 26. 2) 5. In aperto castra communiunt. (Liv. XXIII. 46. 10) 6. Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. (Caes. B. G. I. 2. 1) 7. Docti male pingunt. (Plaut. Ps. I. I. 30) 8. Molemque et

montes insuper altos imposuit. (Verg. *Aen.* I. 61) 9. Certa amittimus, dum incerta petimus. (Plaut. *Ps.* 685) 10. Themistocles liberius vivebat. (Nep. 2. 1. 3) 11. Eloquentia res est una difficillima omnia. (Cic. *Brut.* 25) 12. Homines aegri aestu febrique iactantur. (Cic. *Cat.* I. 31) 13. Ad memoriam posteritatemque prodere. (Cic. *Verr.* V. 36) 14. Patria mihi vita mea multo est carior. (Cic. *Cat.* I. 27)

LECTIO OCTAVA

АПСОЛУТЕН АБЛАТИВ (Ablatīvus absolutus)

Конструкцијата **апсолутен аблатив** (*ablatīvus absolutus*) се состои од име и партицип, обете во аблатив, а се развила од име во аблатив со атрибут. Најчесто од *ablatīvus instrumenti, causae* или *temporis*. Името станало субјект на конструкцијата, а атрибутот, кој најчесто е партицип, почнал да врши функција на предикат.

Romani **gladiis destructis** impetum fecerunt.

Римјаните, откако ги истргнаа мечовите, извршија напад.

Nuntio victoriae **allato** omnes gaudebant.

Кога веста за победата беше објавена, сите се радуваа.

Апсолутниот аблатив може да заменува временска (1), причинска (2), условна (3) или допусна (4) реченица, па така и се преведува:

1. **Roma deliberante** Saguntum periit.

Додека Рим заседаваше, Сагунт пропадна.

2. **Sinistra impedita** milites non satis commode pugnare poterant.

Бидејќи левицата беше попречена војниците не можеа да се борат доволно добро.

3. **Optimis viris** rem publicam **regentibus** populi felicissimi sunt.

Ако со републиката владеат најдобрите мажи, народите се мошне среќни.

4. **Exercitu victo** Romani non desperaverunt.

Иако војската им беше победена Римјаните не изгубија надеж.

Освен со зависна (временска, причинска, условна или допусна) реченица, конструкцијата апсолутен аблатив може да се преведе и со глаголски прилог (5), со предложен израз (6) или со исказна реченица (7). На пример, реченицата ***Urbe capta hostes incolas occiderunt***, покрај со зависна реченица, би можеле да ја преведеме на следните начини:

5. ***Освојувајќи го градот, непријателите ги погубија жителите.***

6. ***По освојувањето на градот, непријателите ги погубија жителите.***

7. ***Непријателите го освоија градот и ги погубија жителите.***

Апсолутниот аблатив може да стои и без партицип. На местото на партиципот доаѓаат определени имиња (именки или придавки), па затоа ваквата конструкција се нарекува уште и **номинален апсолутен аблатив**. На пример:

апсолутен аблатив со партицип	апсолутен аблатив без партицип	
Romulo regnante =	Romulo rege	за време на владеењето на Ромул
Apolline adiuvente =	Apolline adiutore	со помош на Аполон
me ignorante =	me ignaro	без мое знаење

Наместо партицип се употребуваат:

а) именки кои значат чест, служба, возраст - ***consul, praetor, dux, rex, auctor, puer, senex***:

Vergilius Maro in pago, qui Andes dicitur, haud procul a Mantua nascitur, **Pompeio et Crasso consulibus** (според Светониј)
Вергилиј Марон се родил во село што се вика Анди, недалеку од Мантова, за време на конзулите Помпеј и Крас.

Themistocle duce Graeci Persas vicerunt.

Грците под водство на Темистокле ги победија Персите.

б) придавки како **vivus, invitus, salvus, plenus, ignārus**:

C. Flaminius legem agrariam aliquot annis ante secundum Punicum bellum tribunus plebis tulit, **invito senatu**. (Cic. Acad. 2, 5, 13)

*Народниот трибун Гај Фламиниј неколку години пред втората Пунска војна донесе аграрен закон, **спротивно на волјата на сенатот**.*

Hannibale vivo Romani semper timuerunt.

Додека Ханибал беше жив, Римјаните секогаш се плашеа.

Генитив за својство (Genitīvus qualitātis)

Генитивот за својство (*genitīvus qualitātis*) го определува квалитетот/каквоста или својството на лице (духовни својства) или на предмет. Одговара на прашањето „каков?“ или „колку?“:

vir **magni ingenii**

маж со голема дарба

adolescens **summae audaciae**

момче со врвна смелост

fossa **pedum viginti**

ров од дваесет стапки

homines **senatorii ordinis**

луѓе од сенаторски сталеж

Seneca, vir **excellentis ingenii** fuit.

Сенека бил маж со исклучителна дарба.

Xerxis classis **mille et ducentarum navium longarum** fuit.

Флотата на Ксеркс била од 1200 товарни бродови.

Аблатив за својство (Ablatīvus qualitātis)

Аблативот за својство (*ablatīvus qualitātis*) покажува својство и задолжително има покрај себе атрибут, исто како и *genitīvus qualitātis*. Најчесто се употребува за означување телесни и душевни својства.

Aristoteles, vir **summo ingenio**, prudentiam cum eloquentiam iunxit.

Аристотел, маж со исклучителен ум, ја спои мудроста со речитоста.

Caesar fuit **excelsa statura, colore candido, nigris oculis**.

Каесар бил со висока става, со светол тен и со црни очи.

EXEMPLA

A. Ablatīvus absolutus

1. Quae potest esse vitae iucunditas, sublatis amicitiiis? (Cic. *Planc.* 33, 80) 2. Anaxagoram ferunt, nuntiata morte filii, dixisse: "Sciebam, me genuisse mortalem" (Cic. *Tusc.* 3. 14. 30) 3. Athenienses, non exspectato auxilio, adversus sexcenta milia hostium in campis Marathoniis in proelium agrediuntur. 4. Hac oratione habita, mirum in modum conversae sunt omnium mentes summaque alacritas et cupiditas belli gerendi iniecta est. (Caes. *B. G.* 1, 14, 1) 5. Ad Corinthum una pugna decem milia hostium, Agesilao duce, occiderunt. (Nep. 17. 5. 2) 6. "Pater meus" inquit Hannibal "Hamilcar, puerilo me, in Hispaniam proficiscens Carthagine, Iovi optimo et maximo hostias immolavit." (Nep. 23, 2, 3) 7. Tu nihil invita dices faciesve Minerva? (Hor. *A. P.* 385) 8. Appius, vitae metuens, in domum se, insciis adversariis, recipit. (Liv. 3, 49, 5) 9. Pythagoras Tarquinio Superbo regnante in Italiam venit. (Cic. *Tusc.* I. 38) 10. Crastino die, oriente sole, redite in aciem. (Liv. 3. 2. 9) 11. Alexandro mortuo, legatos Tyrum misimus. (Cic. *Agr.* 2. 41) 12. Testamento facto, mulier moritur. (Cic. *Caec.* 17) 13. Quaeritur, utrum mundus, terra stante, circumeat, an, mundo stante, terra vertatur. (Sen. *Nat. quaest.* 7. 2) 14. Nihil potest evenire nisi causa antecedente. (Cic. *Fat.*

34) 15. Artes innumerabiles repertae sunt docente natura. (Cic. *Leg.* I. 26) 16. Natura duce errari nullo pacto potest. (Cic. *Leg.* I. 20) 17. Bellum Gallicum, Caesare imperatore, gestum est. (Cic. *Prov.* 32) 18. Natus est Augustus, Cicerone et Antonio consulibus. (Suet. *Aug.* 5) 19. Orgetorix M. Messala et M. Pissone consulibus coniurationem fecit. (Caes. *B. G.* I. 2. 11) 20. Romani Hannibale vivo numquam se sine insidiis futuros existimabant. (Nep. XXIII. 12. 2) 21. Omnibus insciis, eo, ubi erat rex, venit. (Nep. 14. 3. 1) 22. Latrante uno, latrat statim et alter canis. 23. Graeci, advenientibus Persis, Thermopylas occupavere. (Iustin. 8. 2. 8) 24. Clausae erant aures, obstrepente ira. (Curt. 8. 1. 48) 25. Metellus, infecto negotio, in castra cum exercitu revertitur. (Sall. *Iug.* 58. 7) 26. Relinquebatur una per Sequanos via, qua Sequanis invitis, propter angustias (Helvetii) ire non poterant. (Caes. *B. G.* 1. 9. 1) 26. Sereno quoque caelo aliquando tonat. (Sen. *Nat. quaest.* I. 1. 1) 27. Illi, gladiis eductis, caedere incipiunt eius servos. (Cic. *Mil.* 10. 29) 28. Caesar, omnibus insciis neque suspicantibus, vigilia tertia iubet omnes legiones ex castris educi atque se consequi.

B. Genitīvus qualitātis

1. Tune, trium litterarum homo, me vituperas? (fur) (Plaut. *Aul.* 325) 2. Agrum in his regionibus meliorem neque pretii maioris nemo habet. (Ter. *Heaut.* 63) 3. Belua multorum capitum. 4. Murus spatium triginta et duorum pedum in latitudinem amplectitur. (Curt. 5. 1. 25) 5. Classem septuaginta navium Athenienses Miltiadi dederunt. (Nep. 1. 7. 1) 6. L. Tarquinius fratrem habuit Arruntem Tarquinium, mitis ingenii iuvenum. (Liv. 1. 7. 1) 7. Tabernae omnes cum magni pretii mercibus conflagraverunt. (Liv. 35. 40. 8) 8. Non sum tantae scientiae, quantaee videor. (Sen. *Contr.* 4. 266. 15) 9. Gravus vulnus Marcinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli. Vixit cum hac triginta novem annis sine iurgio, sine offensa. (Plin *Ep.* 8. 5.1)

C. Ablatīvus qualitātis

1. Agesilaus statura fuit humili et corpore exiguo. (Nep. 22. 1) 2. Est bos cervi figura. (Caes. *B. G.* 6. 26. 1) 3. Vixit ad summam senectutem valetudine optima (Cic. *Frag.* 11) 4. In hac insula extrema est fons aquae dulcis, cui nomen Arthusa est incredibili magnitudine, plenissimus piscium. (Cic. *Verr.* 4. 53. 118) 5. Interfectus est propter

quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre, avo, maioribus. (Cic. *Cat.* 1. 2. 4) 6. Lapideo sunt corde multi, quos non miseret neminis. (Enn. *Frag.* 140) 7. Ti. Gracchus convelliet statum civitatis, qua gravitate vir, qua eloquentia, qua dignitate! Secutus est C. Gracchus, quo ingenio, qua eloquentia, quanta vi, quanta gravitate dicendi! (Cic. *Har.* 19. 41) 8. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine. (Cic. *Fam.* 16. 15. 1)

LECTIO NONA

ГЕНИТИВ (Causus genitīvus)

Генитивот во латинскиот јазик се среќава покрај имиња (*genitīvus adnominālis*) и покрај глаголи (*genitīvus adverbīālis*). Во групата на адноминални генитиви припаѓаат: посвојниот генитив (*genitīvus possessīvus*), генитивот за одделување (*genitīvus partitīvus*), генитивот на објектот (*genitīvus obiectīvus*) и генитивот на субјектот (*genitīvus subiectīvus*), генитивот за поблиско одредување (*genitīvus explicatīvus*) и генитивот за својство (*genitīvus qualitātis*). Во групата, пак, на адвербијални генитиви припаѓаат: генитивот за сеќавање (*genitīvus memoriae*), генитивот за вина (*genitīvus criminis*), генитивот за цена (*genitīvus pretii*), генитивот покрај глаголите *interest* и *refert* и генитивот покрај глаголите *pudet*, *piget*, *paenitet*, *taedet*, *miseret*. Сите типови на генитив, според тоа дали стојат покрај име или глагол, би можеле да се сумираат на следниот начин:

Genitīvus adnominālis:	- Genitīvus possessīvus - Genitīvus partitīvus - Genitīvus subiectīvus - Genitīvus obiectīvus - Genitīvus explicatīvus - Genitīvus qualitatis
Genitīvus adverbīālis:	- Genitīvus memoriae - Genitīvus criminis - Genitīvus pretii - Genitīvus ad interest et refert - Genitīvus ad pudet, piget, paenitet, taedet, miseret

Генитив на субјектот (Genitīvus subiectīvus)

Генитив на субјектот (*genitīvus subiectīvus*) означува лице или предмет од кој нешто произлегува, кој е причинител на дејство или носител на чувство. Се среќава покрај или зависи од именки што значат дејствување, случај или чувство. Доколку изразот што содржи генитив на субјектот се развие во реченица, тогаш именката во генитив ќе се јави како подмет (субјект) на таа реченица. На пример:

Cicerōnis adventus = Cicero venit.
Consensus **omnium** = Omnēs consentiunt.
Amor **patris** = Pater amat.
Odium **Romanōrum** = Romāni odērunt.

Senectus est occasus **vitae**.
Староста е залез на животот.

Solis defectiones itemque **lunae** praedicuntur in multos annos.
Затемнувањата на сонцето и на месечината се предвидуваат многу години однапред.

Gravissimum est imperium **consuetudinis**.
Власта на навиката е најтешка.

Генитив на објектот (Genitīvus obiectīvus)

Генитивот на објектот (*genitīvus obiectīvus*) стои покрај именки и придавки (*adiectīva relatīva*) и покрај партиципи на презентот од преодни глаголи.

Кога се среќава покрај именки, тоа се именки што се образувани од преодни глаголи со објект во акузатив. Доколку изразот што содржи генитив на објектот се развие во реченица, тогаш именката во генитив ќе се јави како директен објект:

amo patrem	amor patris	gen. obiecti:	љубов кон таткото
metuo mortem	metus mortis	gen. obiecti:	страв од смрт
spero victoriam	spes victoriae	gen. obiecti:	надеж во победа

Amor **parentum** liberi innatus est. (Liber **parentes** amat.)
Љубовта на детето кон родителите е вродена.

Генитивот на објектот го дополнува значењето на следните придавки:

avidus, cupidus *желен, алчен*
prudens, peritus *опитен, вешт*
memor *кој се сеќава*
immemor *кој не се сеќава*
particeps *кој учествува, учесник*
compos *кој владее, кој има /поседува*
plenus *полн*
rudis, ignarus *кој не познава*
consciус *кој знае, свесен*
egenus, inops *кој има недостиг од, лишен од*
expers *кој нема, лишен од*

Cicero **laudis cupidus** era.

Кикерон бил желен за пофалба.

Omnes **immemorem beneficii** oderunt.

Сите го мразат оној што не се сеќава на добротинството.

Генитивот на објектот стои и покрај партиципи на презентот од преодни глаголи, во случаи кога партиципот на презентот означува трајно својство или состојба (**diligens** кој сака, **appetens** кој се стреми, **neglegens** кој занемарува, **fugiens** кој одбегнува, **patiens** кој трпи, **amans** кој љуби etc.):

Romani semper **appetentes gloriae** fuerunt.

Римјаните секогаш се стремеле кон слава.

Ваквите партиципи се употребуваат како придавки и понекогаш се компарираат:

Perfugae **regionum scientissimi** iter hostium explorabant.

Бегалците кои мошне добро ги познаваа пределите го извидуваа патот на непријателите.

Генитив за сеќавање (Genitīvus memoriae)

Генитивот за сеќавање (*genitīvus memoriae*) стои покрај следните глаголи:

memini, meminisse се сеќавам
reminiscor, -, 3 се сеќавам
obliscor, oblitus sum 3 заборавам

Лицето покрај овие глаголи секогаш е во генитив, а предметот во генитив или во акузатив.

О гех, ***memento Atheniensium!***
Водачу, ***сети се на Атињаните!***

Obliti salutis meae de vobis cogitate!
Заборавајќи на мојот спас, размислувајте за вас!

Глаголите ***moneo, admoneo, commoneo, commonefacio*** опоменувам, потсетувам исто така можат да стојат со генитив за сеќавање, но многу ретко. Почесто одат со аблатив со предлогот *de*.

Veteris te amicitiae admoneo.
Те потсетувам на старото пријателство.

Генитив за вина (Genitīvus criminis)

Покрај следните *verba iudicialia* вината, поради која некој се повикува на суд, обвинува, осудува или ослободува, стои во генитив за вина (*genitīvus criminis*):

accuso, -avi, -atum 1 обвинувам, тужам, повикувам на суд
reum facio, -feci, factum 3 обвинувам, давам на суд
postulo, -avi, -atum 1 обвинувам, тужам, барам
arcesso, -ivi, itum 3 повикувам на суд, обвинувам
arguo, -ui, utum 3 обвинувам, осудувам
insimulo, -avi, -atum 1 обвинувам, повикувам на суд

Athenienses Anaxagoram ***impietatis accusaverunt.***
Атињаните ***го обвиниле*** Анаксагора ***за безбожништво.***

Fannius Verrem ***insimulat avaritiae et rapacitatis.***
Фаниј ***го обвинува*** Вер ***за алчност и грабливост.***

coarguo, -ui, -utum 3 докажувам вина
convincio, -vici, -victum 3 докажувам вина

Наес duo **levitatis** et **infirmitatis** plerisque **convincunt**.
 Овие двајца докажуваат дека многумина се виновни **за**
лесноумие и превртливост.

damno, -avi, -atum 1 осудувам, прогласувам виновен
condemno, -avi, -atum 1 осудувам

Condemnemus haruspices aut **stultitiae** aut **vanitatis**.
Да ги осудиме харуспикиите **за глупост или за лажливост**.

absolvo, -solvi, -solutum 3 ослободувам, прогласувам невин
libero, -avi, -atum 1 ослободувам

Capitis absolvo.
Ослободувам од смртна казна.

Генитив за цена (Genitīvus pretii)

Ознаката за вредност стои во генетив за цена (*genitīvus pretii*)
 покрај следните глаголи:

sum, esse, fui чинам, вредам
fiō, fieri, factus sum 1 почитуван сум, уважуван сум
aestimo, -avi, -atum 1 ценам
facio, feci, factum 3 сметам, ценам
duco, duxi, ductum 3 сметам, ценам
puto, -avi, -atum 1 мислам, сметам, ценам
habeo, -ui, itum 2 сметам, ценам

Најчести генитиви за цена се **magni** многу, **pluris** повеќе,
plurimi највеќе, **parvi** малку, **minoris** помалку, **tanti** толку,
quanti колку, **nihili** воопшто:

Hunc hominem **magni** facio.
 Овој човек **многу** го ценам.

In rebus dubiis **plurimi** est audacia.
 Во неизвесни прилики **најмногу** вреди смелоста.

Demosthenem **tanti** facio, **quanti** Ciceronem.
 Демостен го ценам **толку, колку** и Кикерон.

Генитив покрај **interest** и **refert**

Покрај безличниот глагол **interest** важно е некому, се однесува за некого, лицето на кое му е важно стои во генитив:

Te intellegere, scio, quanti **rei publicae intersit**, omnes copias in unum locum convenire. (Cic. Att. 8, 6, 2)

Знам дека знаеш колку ѝ е важно на републиката сите чети да бидат собрани на едно место.

Ostendam, quantum **salutis communis intersit**, duos consules in re publica esse. (Cic. Mur. 2,4)

Ќе ти покажам колку е важно за заедничкиот спас во републиката да има двајца конзули.

Наместо генитив од личните заменки покрај **interest** стои аблатив еднина женски род од посвојните заменки:

Nihil **mea interest**, quid de me homines imperiti loquantur.

На мене воопшто не ми е важно што зборуваат за мене неопитните луѓе.

И покрај глаголот **refert** може (иако многу ретко) да дојде ваков генетив. Исто како и покрај глаголот **interest**, и покрај овој глагол, наместо генитив од личните заменки, стои аблатив еднина женски род од посвојните заменки:

Quid **nostra refert** victum esse Antonium?

Што ни е нам важно тоа што Антониј е победен?

Генитив покрај **pudet**, **piget**, **paenitet**, **taedet**, **miseret**

Покрај безличните глаголи **pudet** се срамам, **piget** здодевно ми е, ме мрзи, **paenitet** се каам, **taedet** ми се гади, **miseret** жал ми е предметот што го предизвикува чувството стои во генитив (*genitivus affectus*), а лицето што го искусува тоа чувство во акузатив:

Pudeat te **tuae negligentiae**.

Нека ти е срам од твојата небрежност.

EXEMPLA

A. Genitīvus subiectīvus

1. Gravis ira regum est semper. (Sen. *Med.* 494) 2. Senectus est occasus vitae. (Cic. *Top.* 7. 32) 3. Vitae brevis est cursus, gloriae – sempiternus (Cic. *Sest.* 21. 47) 4. Incredibile est omnium civium odium in Antonium. (Cic. *Fam.* 10. 5. 3) 5. Egestatem non absentia pecuniae, sed praesentia immoderatarum cupidinum gignit.

B. Genitīvus obiectīvus

1. Omnis ars naturae imitatio est. (Sen. *Ep.* 65. 3) 2. Medicus nihil aliud est quam animi consolatio. (Petron. 42) 3. Causarum cognitio cognitionem eventorum facit. (Cic. *Top.* 18. 67) 4. Interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones G. Gracchus. (Cic. *Cat.* I. 2. 4) 5. Mercurium Galli omnium inventorem artium ferunt, viarum atque itinerum ducem. (Caes. *B. G.* 6. 17) 6. Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit. (Sen. *Dial.* 17. 10) 7. Gloriae te esse avidissimum, non negabis. (Cic. *Marc.* 8. 26)

C. Genitīvus memoriae

1. Animus meminit praeteritorum, praesentia cernit, futura providet. (Cic. *Div.* I. 63) 2. Nemo felicitatis suae obliviscitur. (Sen. *Apoc.* 5) 3. Reminisceretur pristinae virtutis Helvetiorum. (Caes. *B. G.* I. 13. 4) 4. Est proprium stultitiae aliorum vitia cernere, oblivisci suorum. (Cic. *Tusc.* 3. 73) 5. Venit mihi Platonis in mentem. (Cic. *Fin.* V. 2) 6. Tu nostri memento, nos nunquam obliviscemur tui. 7. Ipse Piso cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. (Cic. *Pis.* 6. 12) 8. Vivorum memini, nec tamen Epicuri licet oblivisci. (Cic. *Fin.* 5. 1. 3)

D. Genitīvus criminis

1. Miltiades prodicionis est accusatus. (Nep. 1 7) 2. Themistocles absens prodicionis est damnatus. (Nep. 2. 8) 3. Senatus neque liberavit eius culpaе regem, neque arguit. (Liv. 41. 19. 6) 4. L. Scipio et accusatus et damnatus est pecuniae, captae a rege. (Liv. 38. 56. 8) 5. Ceteros non dubitabo primum inertiae condemnare, post etiam impudentiae. (Cic. *De orat.* I. 38. 172) 6. Homines, sceleris

coniurationisque damnati, ad supplicium traditi, repente, multis milibus hominum inspectantibus, soluti sunt. (Cic. *Verr.* 5. 5. 11) 7. An non intellegis, quales viros summi sceleris arguas? (Cic. *Rab. Perd.* 9. 26)

E. Genitīvus pretii

1. Quanti quisque se ipse facit, tanti fit ab amicis. (Cic. *Lael.* 59) 2. Parvi sunt foris arma, nisi est consilium domi. (Cic. *Off.* 1. 76) 3. Emit homo cupidus et locuples tanti, quanti Pythius voluit. (Cic. *Off.* 3. 14. 59) 4. In rebus dubiis plurimi est audacia. (Syr. 209) 5. Pluris nostram libertatem, quam tuam amicitiam aestimamus. (Cic. *Fam.* 11. 3. 4) 6. Ego pro Pompeio libenter emori possum: facio pluris omnium hominum neminem. (Cic. *Att.* 8. 2. 4) 7. *Vivamus, mea Lesbia, atque amemus, / Rumoresque senum severiorum / omnes unius aestimemus assis.* (Catull. 5. 1)

F. Genitīvus ad interest et refert

1. Magni interest mea, una nos esse. (Cic. *Att.* 13. 4. 2) 2. Te intellegere scio, quanti rei publicae intersit, omnes copias in uno loco convenire. (Cic. *Att.* 8. 6. 2) 3. Clodii intererat Milonem perire. (Cic. *Mil.* 56) 4. Quid tua id refert? (Ter. *Phorm.* 4. 5. 11) 5. Nostra interest scire, quae eventura sunt. (Cic. *Div.* 2. 51. 105)

G. Genitīvus ad pudet, piget, paenitet, taedet, miseret

1. Me erroris mei paenitet. (Cic. *Cael.* 14) 2. Me non solum piget stultitiae meae, sed etiam pudet. 3. Te neque hominum neque deorum pudet. 4. Ignavum paenitebit aliquando ignaviae. 5. Taedet me vitae. 6. Tui me miseret.

LECTIO DECIMA

ДАТИВ (Causus dativus)

Сите синтаксички функции на дативот во латинскиот јазик би можеле да се сумираат на следниот начин:

- А. Датив на објектот** Датив на индиректниот објект
(*Dativus obiecti indirecti*)
- В. Датив на интерес** Датив на полза или штета
(*Dativus commodi vel incommodi*)
Етички датив
(*Dativus ethicus*)
Посвоен датив
(*Dativus possessivus*)
Датив на вршителот на дејството
(*Dativus auctoris*)
- С. Датив за цел** Датив за цел
(*Dativus finalis*)

А. Датив на објектот

Датив на индиректниот објект (*Dativus obiecti indirecti*)

Дативот на индиректниот објект (*dativus obiecti indirecti*) стои со преодни и непреодни глаголи:

do, dedi, datum 1 давам некому

dono, -avi, -atum 1 подарувам

Romani **deis** dona dabant.

Римјаните им даваа подароци на боговите.

impero, -avi, -atum 1 заповедам некому

Imperare sibi maximum imperium est. (Sen. Ep. 113, 30)

Да си заповедаш на самиот себе е најголема власт.

servio, -ivi, itum 4 служам, робувам некому

Vigilantibus et non dormientibus serviunt leges.

Законите им служат на будните и на оние што не спујат.

placeo, -ui, -itum 2 се допаѓам некому
displaceo, -cui, -citurum 2 не се допаѓам некому

Non **omnibus** eadem placent, nec conveniunt quidem.
Не им се допаѓаат на сите луѓе исти нешта, ниту пак им одговараат.

pareo, -ui, -, 2 се покорувам некому

Cives **legibus** parent.
Граѓаните им се покоруваат на законите.

credo, -didi, -ditum 3 верувам некому

Mendaci non credimus.
На лажгото не му веруваме.

prosum, prodesse, profui користам, од полза сум некому

Cives **civibus** prodesse oportet.
Граѓаните треба да им бидат од полза на граѓаните.

noceo, nocui, nocitum 2 штетам некому

Ingratus unus **omnibus miseris** nocet.
Еден неблагодарен им штети на многумина бедни.

Дативот на индиректниот објект стои и со глаголи кои во нашиот јазик поинаку се употребуваат:

fido, fisis sum 3 верувам, имам доверба во некого/нешто
confido, -fisis sum 3 верувам, имам доверба во некого/нешто

fido /confido amico
имам доверба во пријателот

maledico, -dixi, -dictum 3 зборувам лошо за некого, кудам некого

maledico ingnavo
зборувам лошо за страшливиот

suadeo, suasi, suasum 2 убедувам, уверувам

persuadeo, -suasi, -suasum 2 убедувам, уверувам

persuadeo civibus

ги убедувам граѓаните

studeo, -ui, - 2 се занимавам со, се стремам кон

studeo agriculturae

се занимавам со земјоделство

Germani ab parvulis ***labori et duritiae student.*** (Caes. B.G. VI,21,3)

Германите од малечки се стремат кон работа и строгост.

medeor, -, 2 лекувам

medeor morbo

ја лекувам болеста

parco, peperci/parsi, parsum 3 штедам

parco tempori

штедам време

Bonis nocet, qui ***malis parcit.*** (Sen. Mor. 114)

На добрите им штети оној кој ги поштедува лошите.

nubo, nupsi, nuptum 3 се мажам за некого

nubo alicui

се мажам за некого

obtrecto, -avi, -atum 1 омаловажувам некого

obtrecto laudi

ја омаловажувам пофалбата

supplico, -avi, -atum 1 молам некого

supplico domino

го молам господарот

vaso, -avi, -atum 1 се занимавам со

vaso philosophiae

се занимавам со философија

Дативот на индиректниот објект оди и покрај глаголи сложени со предлозите *ad, ante, con, in, inter, ob, post, prae, sub, super*:

antefero, -tuli, -latum повеќе ценам, претпочитам
praefero, -tuli, -latum повеќе ценам, претпочитам
antepono, -posui, -positum 3 повеќе ценам, претпочитам

honestum utilitati antepono
повеќе ја ценам чесноста од полезноста

praepono, -posui, -positum 3 поставувам на чело, повеќе сакам, претпочитам
praeficio, -feci, -fectum 3 поставувам на чело

praeficio aliquem classi
поставувам некого на чело на флотата

postpono, -posui, -positum 3 помалку ценам, сметам некого за помалку важен

postpono pretium vero
помалку ги ценам парите од вистината

Hannibal **Alexandro Magno** non est postponendus.
Ханибал не треба да се цени помалку од Александар Велики.

intersum, interesse, interfui учествувам

intersum pugnae
учествувам во битка

supersum, superesse, superfui преживувам

superesse pugnae
да се преживее битка

Датив на индиректниот објект оди и со некои придавки:

utilis, -e полезен
inutilis, -e бесполезен
necessarius, -a, -um потребен, неопходен
amicus, -a, -um пријателски
inimicus, -a, -um непријателски
infestus, -a, -um непријателски
noxius, -a, -um штетен
odiosus, -a, -um омразен
gratus, -a, -um благодарен

ingratus, -a, -um неблагодарен

iucundus, -a, -um пријатен

similis, -e сличен

dissimilis, -e различен

par, paris еднаков, рамен

impar, -paris нееднаков

dispar, -paris нееднаков

fidus, -a, -um верен

infidus, -a, -um неверен

adversus, -a, -um противнички

infestus, -a, -um непријателски

finitimus, -a, -um соседен

familiaris, -e близок, роднина

Homini cibus utilissimus simplex.

На човекот му е најполезна едноставната храна.

Veritas interdum **hominibus** odiosa est.

Понекогаш вистината **на луѓето** им е омразена.

De Publio quae ad me scribis sane **mihi** iucunda sunt.

Оние работи што ми ги пишуваш за Публиј **мене ми** се навистина пријатни.

Некои глаголи имаат различно значење во зависност од тоа со кој падеж стојат (со име во датив или во акузатив). Такви се следниве глаголи:

caveo alicui

се грижам за некого

timeo alicui

се плашам за некого

consulo alicui

се грижам за некого

adsum amico

му помагам на пријателот

но **caveo aliquem**

се чувам од некого

но **timeo aliquem**

се плашам од некого

но **consulo aliquem**

се советувам со некого, барам од некого совет

но **adsum ad forum**

пристигнувам на форумот

В. Датив на интерес

Датив на полза или штета (*Datīvus commodi vel incommodi*)

Во датив на полза или интерес (*datīvus commodi*) или во датив на штета (*datīvus incommodi*) стои лицето или предметот во чија полза или на чија штета се врши дејството. Значи, има датив на полза за лица и за предмети. Одговара на прашањето „за кого?“ или „за што?“.

Quidquid discis, **tibi** discis. (Petr. 46)

Што и да учиш, за себе го учиш.

Non **nobis solis** nati sumus, sed etiam **patriae**. (Cic. Off. 1, 7)

Не сме родени за нас самите, туку и за татковината.

Non **scholae** sed **vitae** discimus.

Не учиме за училиштето, туку за животот.

Ver aperit **navigantibus** maria. (Pl. N.H., 47,122)

Пролетта ги отвора морињата за морнарите.

Етички датив (*Datīvus ethicus*)

Етичкиот датив (*datīvus ethicus*) означува лице кое зема лично учество во дејството, кое е лично заинтересирано, сочувствува или негодува заради кажаното. Стои најчесто во прашања и извици. Во етички датив стојат личните заменки за 1. и 2. лице и искажуваат жив интерес:

Quid **mihi** L. Pauli nepos quaerit? (Cic. Rep. 1, 19, 31)

Што ми бара внукот на Лукиј Павл?

Ubi **mihi** est filius? (Pl. Bacch. 244)

Каде ми е синот?

Посвоен датив (*Datīvus possessīvus*)

Дативот покрај форми од помошниот глагол **sum, esse, fui** или посвојниот датив (*datīvus possessīvus*) покажува лице или предмет на кој нешто му припаѓа:

Croeso *erant* duo filii.

Кројс *имаше* два сина.

Non **omnibus floribus** idem color *est*.

На сите цвеќиња не им *е* иста бојата.

(Немаат **сите цвеќиња** иста боја.)

Датив на интерес претставува и дативот на вршителот на дејството (*datīvus auctōris*). Датив на вршителот на дејството, како што веќе беше споменато, го означува лицето што го врши дејството во пасивна реченица (види *Lectio sexta*, стр. 67).

С. Датив за цел (*Datīvus finālis*)

Дативот за цел (*datīvus finālis*) одговара на прашањето „**за што?**“ или „**како што?**“. Овој датив ја искажува целта на дејството. Најчесто стои само во еднина и обично покрај глаголите:

sum, esse, fui *служам за*

honor *esse*

да прави чест, да искажува чест

exemplo *esse*

да служи како пример

duco, duxi, ductum *3* *припишува*

tribuo, tribui, tributum *3* *припишува*

verto, -verti, versum *3* *припишува*

vitio *vertere*

да припишува за грешка/вина

deligo, -legi, lectum *3* *избира*

castris *deligere*

да избира (место) за логор

Vercingetorix locum **castris** *deligit*. (Caes. *B.G.* VII,16,1)

Веркингеториг избра место за логор.

do, dedi, datum 1 давам
mitto, misi, missum 3 испраќам
relinquo, -liqui, -lictum 3 оставам
venio, veni, ventum 4 доаѓам
accipio, -cepi, -ceptum 3 примаам

dono dare
да се дава како подарок

auxilio mittere
да се испрати како помош

praesido relinquere
да се остави за заштита

venire **subsidio**
да се дојде на помош

habeo, habui, habitum 2 имам, земам, употребувам

quaestui habere
да се употреби во своја полза

Покрај **dativus finalis** најчесто стои и лице во **dativus commodi**, па така настанува конструкција **двоен датив (dativus duplex)**. Двојниот датив најчесто се употребува покрај помошниот глагол *esse*, покрај глаголите *do, duco, tribuo, verito* и покрај глаголите *deligo, venio, relinquo, mitto*.

Locus ipse erat **praesidio barbaris**. (Caes. B. G. 6, 34, 6)
Самото место **на барбарите** им служеше **за заштита**.

Do **tibi dono**.
Ти давам **тебе за подарок**.

Caesar unam legionem **castris praesido** reliquit.
Каесар остави една легија **за заштита на логорот**.

EXEMPLA

A. Dativus obiecti indirecti

1. Philosophia medetur animis. (Cic. *Tusc.* 2. 11) 2. Nulla lex satis commoda omnibus est. (Liv. 24. 3. 5) 3. Orgetorix persuasit Helvetiis, ut de finibus suis exirent. (Caes. *B. G.* 1. 2. 2) 4. Invident homines maxime paribus aut inferioribus. (Cic. *De orat.* 2, 52, 209) 5. Nemo nimiae fortunae credere debet. 6. Ego philosophiae semper vaco. (Cic. *Div.* 1. 11) 7. Themistocles persuasit populo, ut pecunia publica classis centum navium aedificaretur. (Nep. 2, 2, 2) 8. Venio nupsit Vulcano. (Cic. *N. D.* 3. 59) 9. Quid est oratori tam necessarium, quam vox? (Cic. *De orat.* 1, 59, 251) 10. Vobis vestrisque liberis ignoscite facile, patres conscripti. (Liv. 25. 6. 9) 11. Ante sex menses maledixisti mihi. (Phaedr. 1. 1. 10) 12. Tibi persuade, esse mihi carissimum. (Cic. *Off.* 3. 33. 121) 13. Hostes, praeda ex proximis locis rapta, appropinquare Urbi non ausi (sunt). (Liv. 3. 8. 8) 14. Sibi non cavere et aliis consilium dare / stultum est. (Phaedr. 1. 9. 1) 15. Videtis, nihil esse morti tam simile quam somnum. (Cic. *Sen.* 22) 16. Flamma fumo proxima est. (Plaut. *Curc.* 53) 17. Quinctia formosa est multis. (Catull. 86. 1) 18. Leges omnium salutem singulorum saluti anteponunt. (Cic. *Fin.* 3, 19, 64) 19. Navalibus proelibus omnibus affui. (Liv. 37. 53. 15) 20. Aiunt patriam amicitiae praeposendam esse. (Cic. *Fam.* 11. 28. 2) 21. His omnibus rebus vitam anteposui meorum civium. (Cic. *Phil.* 11. 10. 24) 22. Aristides interfuit pugnae navali apud Salamina. (Nep. 3. 1) 23. Hamilcar, Hannibalis filius, Carthaginensis, primo Punico bello, sed temporibus extremis, admodum adulescentulus, in Sicilia praeesse coepit exercitui. (Nep. 22. 1. 1)

B. Dativus commodi vel incommodi

1. Quidquid discis, tibi discis. (Petron. 46) 2. Non solum nobis divites esse volumus, sed liberis, propinquis, amicis maximeque rei publicae. (Cic. *Off.* 3. 63) 3. Mea domus tibi patet, mihi clausa est. (Cic. *Amer.* 50. 145) 4. Multorum aures clausae veritati sunt. (Cic. *Lael.* 24. 90) 5. Domus dominis aedificata est, non muribus. (Cic. *N. D.* 3. 10. 26) 6. Loquor de docto homine et erudito, cui vivere est cogitare. (Cic. *Tusc.* 5. 38. 111)

C. *Datīvus ethicus*

1. Quid ait tandem nobis Sannio? (Ter. *Ad.* 276) 2. Ad tibi repente paucis post diebus, cum minime expectabam, venit ad me Caninius. (Cic. *Fam.* IX. 2. 1) 3. Scin (=scisne) ubi nunc sit tibi tua Bacchis? (Ter. *Heaut.* 820) 4. Quid mihi Celsus agit? (Hor. *Ep.* 1. 3. 15)

D. *Datīvus possessīvus*

1. An nescis longas regibus esse manus? (Ovid. *Her.* 17) 2. Troia huic loco nomen est. (Liv. I. 1. 5) 3. Tiberius Sempronius, cui Longo cognomen erat, prospere pugnat. (Liv. XXIII. 37 10) 4. Natura est omnibus una. (Iuv. 13. 166) 5. Aegroto dum anima est, spes esse dicitur. (Cic. *Att.* 9. 10. 3) 6. Ei morbo nomen est avaritia. (Cic. *Tusc.* 4. 11. 24) 7. Damartus duos filios genuit; nomina his Lacumo atque Arruns fuerunt. (Liv. 1. 34. 2)

E. *Datīvus finālis*

1. Cui bono est? (Cic. *Mil.* 32) 2. Nolito tibi laudi ducere, quod aliis vitio vertisti! 3. Pausanias venit Atticis auxilio. (Nep. 7. 3. 1) 4. Equitatu, quem auxilio Caesari Haedui miserant, Dumnorix praerat. (Caes. *B. G.* I. 18. 10) 5. Virtus sola neque datur dono, neque accipitur. (Sall. *Iug.* 85. 38) 6. Caesar quinque cohortes castris praesidio relinquit. (Caes. *B. G.* VII. 60) 7. Locus ipse erat praesidio barbaris. (Caes. *B. G.* 6. 34. 6) 8. Postquam divitiae honori esse coeperunt, paupertas probro haberi coepit. (Sall. *Cat.* 12. 1) 9. Marcus maturavit collegae venire auxilio. (Liv. 9. 43. 10) 10. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero. (Cic. *Fam.* 11. 28. 2) 11. Aliis exemplo esse debetis. (Liv. 3. 21. 6)

EXCERPTA EX AUCTORIBUS ROMANIS

C. Iulius Caesar, *Commentarii de bello Gallico*, I. 1-6

[1] Gallia est omnis divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgae, aliam Aquitani, tertiam qui ipsorum lingua Celtae, nostra Galli appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt, minimeque ad eos mercatores saepe commeant atque ea quae ad effeminandos animos pertinent important, proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt. Qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute praecedunt, quod fere cotidianis proeliis cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars, quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano, continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum, attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum, vergit ad septentriones. Belgae ab extremis Galliae finibus oriuntur, pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni, spectant in septentrionem et orientem solem. 7 Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenaeos montes et eam partem Oceani quae est ad Hispaniam pertinet; spectat inter occasum solis et septentriones.

[2] Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. Is M. Messala, [et P.] M. Pisone consulibus regni cupiditate inductus coniurationem nobilitatis fecit et civitati persuasit ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent: perfacile esse, cum virtute omnibus praestarent, totius Galliae imperio potiri. Id hoc facilius iis persuasit, quod undique loci natura Helvetii continentur: una ex parte flumine Rheno latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Germanis dividit; altera ex parte monte Iura altissimo, qui est inter Sequanos et Helvetios; tertia lacu Lemanno et flumine Rhodano, qui provinciam nostram ab Helvetiis dividit. His rebus fiebat ut et minus late vagarentur et minus facile finitimis bellum inferre possent; qua ex parte homines bellandi cupidi magno dolore adiciebantur. Pro multitudine autem hominum et pro gloria belli atque fortitudinis angustos se fines habere arbitrabantur, qui in longitudinem milia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX patebant.

[3] His rebus adducti et auctoritate Orgetorigis permoti constituerunt ea quae ad proficiscendum pertinerent comparare, iumentorum et carrorum quam maximum numerum coemere, sementes quam maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus pacem et amicitiam confirmare. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt; in tertium annum profectionem lege confirmant. Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur. Is sibi legationem ad civitates suscipit. In eo itinere persuadet Castico, Catamantaloedis filio, Sequano, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat et a senatu populi Romani amicus appellatus erat, ut regnum in civitate sua occuparet, quod pater ante habuerit; itemque Dumnorigi Haeduo, fratri Diviciaci, qui eo tempore principatum in civitate obtinebat ac maxime plebi acceptus erat, ut idem conaretur persuadet eique filiam suam in matrimonium dat. Perfacile factu esse illis probat conata perficere, propterea quod ipse suae civitatis imperium obtenturus esset: non esse dubium quin totius Galliae plurimum Helvetii possent; se suis copiis suoque exercitu illis regna conciliaturum confirmat. Hac oratione adducti inter se fidem et ius iurandum dant et regno occupato per tres potentissimos ac firmissimos populos totius Galliae sese potiri posse sperant.

[4] Ea res est Helvetiis per indicium enuntiata. Moribus suis Orgetoricem ex vinculis causam dicere coegerunt; damnatum poenam sequi oportebat, ut igni cremaretur. Die constituta causae dictionis Orgetorix ad iudicium omnem suam familiam, ad hominum milia decem, undique coegit, et omnes clientes obaeratosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit; per eos ne causam diceret se eripuit. Cum civitas ob eam rem incitata armis ius suum exsequi conaretur multitudinemque hominum ex agris magistratus cogerent, Orgetorix mortuus est; neque abest suspicio, ut Helvetii arbitrantur, quin ipse sibi mortem consciverit.

[5] Post eius mortem nihilo minus Helvetii id quod constituerant facere conantur, ut e finibus suis exeant. Ubi iam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt, oppida sua omnia, numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua privata aedificia incendunt; frumentum omne, praeter quod secum portaturi erant, comburunt, ut domum reditionis spe sublata paratiores ad omnia pericula subeunda essent; trium mensum molita cibaria sibi quemque domo

efferre iubent. Persuadent Rauracis et Tulingis et Latobrigis finitimis, uti eodem usu consilio oppidis suis vicisque exustis una cum iis proficiscantur, Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnabant, receptos ad se socios sibi adsciscunt.

[6] Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent: unum per Sequanos, angustum et difficile, inter montem Iuram et flumen Rhodanum, vix qua singuli carri ducerentur, mons autem altissimus impendebat, ut facile perpauci prohibere possent; alterum per provinciam nostram, multo facilius atque expeditius, propterea quod inter fines Helvetiorum et Allobrogum, qui nuper pacati erant, Rhodanus fluit isque non nullis locis vado transitur. Extremum oppidum Allobrogum est proximumque Helvetiorum finibus Genava. Ex eo oppido pons ad Helvetios pertinet. Allobrogibus sese vel persuasuros, quod nondum bono animo in populum Romanum viderentur, existimabant vel vi coacturos ut per suos fines eos ire paterentur. Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant. Is dies erat a. d. V. Kal. Apr. L. Pisone, A. Gabinio consulibus.

M. T. Cicero, *Oratio in L. Catilinam prima, 1-6*

[1] Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quam diu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? Nihilne te nocturnum praesidium Palati, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora voltusque moverunt? Patere tua consilia non sentis, constrictam iam horum omnium scientia teneri coniurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris? O tempora, o mores! Senatus haec intellegit. Consul videt; hic tamen vivit. Vivit? immo vero etiam in senatum venit, fit publici consilii particeps, notat et designat oculis ad caedem unum quemque nostrum. Nos autem fortes viri satis facere rei publicae videmur, si istius furorem ac tela vitemus. Ad mortem te, Catilina, duci iussu consulis iam pridem oportebat, in te conferri pestem, quam tu in nos [omnes iam diu] machinaris.

An vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Ti. Gracchum mediocriter labefactantem statum rei publicae privatus interfecit; Catilinam orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem nos consules perferemus? Nam illa nimis antiqua praetereo, quod C. Servilius Ahala Sp. Maelium novis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum quam acerbissimum hostem coercerent. Habemus senatus consultum in te, Catilina, vehemens et grave, non deest rei publicae consilium neque auctoritas huius ordinis; nos, nos, dico aperte, consules desumus.

II. Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret, ne quid res publica detrimenti caperet; nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones C. Gracchus, clarissimo patre, avo, maioribus, occisus est cum liberis M. Fulvius consularis. Simili senatus consulto C. Mario et L. Valerio consulibus est permissa res publica; num unum diem postea L. Saturninum tribunum pl. et C. Servilium praetorem mors ac rei publicae poena remorata est? At [vero] nos vicesimum iam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. Habemus enim huiusce modi senatus consultum, verum inclusum in tabulis tamquam in vagina reconditum, quo ex senatus consulto confestim te interfectum esse, Catilina, convenit. Vivis, et vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio, patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis rei publicae periculis me non dissolutum videri, sed iam me ipse inertiae nequitiaeque condemno.

Castra sunt in Italia contra populum Romanum in Etruriae faucibus conlocata, crescit in dies singulos hostium numerus; eorum autem castrorum imperatorem ducemque hostium intra moenia atque adeo in senatu videtis intestinam aliquam cotidie perniciem rei publicae molientem. Si te iam, Catilina, comprehendi, si interfici iussero, credo, erit verendum mihi, ne non potius hoc omnes boni serius a me quam quisquam crudelius factum esse dicat. Verum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. Tum denique interficere, cum iam nemo tam inprobus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non iure factum esse fateatur. Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives, et vives ita, ut [nunc] vivis, multis meis et firmis praesidiis obsessus, ne commovere te contra rem publicam possis. Multorum te etiam oculi

et aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur atque custodient.

III. Etenim quid est, Catilina, quod iam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios nec privata domus parietibus continere voces coniurationis tuae potest, si illustrantur, si erumpunt omnia? Muta iam istam mentem, mihi crede, obliviscere caedis atque incendiorum. Teneris undique; luce sunt clariora nobis tua consilia omnia; quae iam mecum licet recognoscas.

Meministine me ante diem XII Kalendas Novembris dicere in senatu fore in armis certo die, qui dies futurus esset ante diem VI Kal. Novembris, C. Manlium, audaciae satellitem atque administrum tuae? Num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox tamque incredibilis, verum, id quod multo magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in senatu caedem te optumatum contulisse in ante diem V Kalendas Novembris, tum cum multi principes civitatis Roma non tam sui conservandi quam tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt. Num infitiri potes te illo ipso die meis praesidiis, mea diligentia circumclusum commovere te contra rem publicam non potuisse, cum tu discessu ceterorum nostra tamen, qui remansissemus, caede te contentum esse dicebas?

Quid? cum te Praeneste Kalendis ipsis Novembribus occupaturum nocturno impetu esse confideres, sensistine illam coloniam meo iussu meis praesidiis, custodiis, vigiliis esse munitam? Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod non ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam. IV. Recognosce tandem mecum noctem illam superiorem; iam intelleges multo me vigilare acrius ad salutem quam te ad perniciem rei publicae. Dico te priore nocte venisse inter falcarios - non agam obscure - in M. Laecae domum; convenisse eodem complures eiusdem amentiae scelerisque socios. Num negare audes? quid taces? Convincam, si negas. Video enim esse hic in senatu quosdam, qui tecum una fuerunt.

O di immortales! ubinam gentium sumus? in qua urbe vivimus? quam rem publicam habemus? Hic, hic sunt in nostro numero, patres conscripti, in hoc orbis terrae sanctissimo gravissimoque consilio, qui de nostro omnium interitu, qui de huius urbis atque adeo de orbis terrarum exitio cogitent! Hos ego video consul et de re publica

sententiam rogo et, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum voce volnero!

Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina, distribuisti partes Italiae, statuisti, quo quemque proficisci placeret, delegisti, quos Romae relinqueres, quos tecum educeres, discripsisti urbis partes ad incendia, confirmasti te ipsum iam esse exiturum, dixisti paulum tibi esse etiam nunc morae, quod ego viverem. Reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent et sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos [esse] pollicerentur. Haec ego omnia vixdum etiam coetu vestro dimisso comperi; domum meam maioribus praesidiis munivi atque firmavi, exclusi eos, quos tu ad me salutatum mane miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse praedixeram.

V. Quae cum ita sint, Catilina, perge, quo coepisti, egredere aliquando ex urbe; patent portae; proficiscere. Nimum diu te imperatorem tua illa Manliana castra desiderant. Educ tecum etiam omnes tuos, si minus, quam plurimos; purga urbem. Magno me metu liberabis, dum modo inter me atque te murus intersit. Nobiscum versari iam diutius non potes; non feram, non patiar, non sinam. Magna dis immortalibus habenda est atque huic ipsi Iovi Statori, antiquissimo custodi huius urbis, gratia, quod hanc tam taetram, tam horribilem tamque infestam rei publicae pestem totiens iam effugimus.

Non est saepius in uno homine summa salus periclitanda rei publicae. Quamdiu mihi consuli designato, Catilina, insidiatus es, non publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. Cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo et competitores tuos interficere voluisti, compressi conatus tuos nefarios amicorum praesidio et copiis nullo tumultu publice concitato; denique, quotienscumque me petisti, per me tibi obstiti, quamquam videbam perniciem meam cum magna calamitate rei publicae esse coniunctam.

Nunc iam aperte rem publicam universam petis, templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam [denique] totam ad exitium et vastitatem vocas. Quare, quoniam id, quod est primum, et quod huius imperii disciplinaeque maiorum proprium est, facere nondum audeo, faciam id, quod est ad severitatem lenius et ad communem salutem utilius. Nam si te interfici iussero,

residebit in re publica reliqua coniuratorum manus; sin tu, quod te iam dudum hortor, exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et pernicioosa sentina rei publicae. Quid est, Catilina? num dubitas id me imperante facere, quod iam tua sponte faciebas? Exire ex urbe iubet consul hostem. Interrogas me, num in exilium; non iubeo, sed, si me consulis, suadeo.

VI. Quid est enim, Catilina, quod te iam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum, qui te non metuat, nemo, qui non oderit. Quae nota domesticae turpitudinis non inusta vitae tuae est? quod privatarum rerum dedecus non haeret in fama? quae lubido ab oculis, quod facinus a manibus umquam tuis, quod flagitium a toto corpore afuit? cui tu adulescentulo, quem corruptelarum inlecebris inretisses, non aut ad audaciam ferrum aut ad lubricitatem facem praetulisti? Quid vero? nuper cum morte superioris uxoris novis nuptiis domum vacuefecisses, nonne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego praetermitto et facile patior sileri, ne in hac civitate tanti facinoris inmanitas aut extitisse aut non vindicata esse videatur. Praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnis impendere tibi proximis Idibus senties; ad illa venio, quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem sed ad summam rem publicam atque ad omnium nostrum vitam salutemque pertinent. Potestne tibi haec lux, Catilina, aut huius caeli spiritus esse iucundus, cum scias esse horum neminem, qui nesciat te pridie Kalendas Ianuarias Lepido et Tullo consulibus stetisse in comitio cum telo, manum consulum et principum civitatis interficiendorum causa paravisse, sceleri ac furori tuo non mentem aliquam aut timorem tuum sed fortunam populi Romani obstitisse?

Ac iam illa omitto--neque enim sunt aut obscura aut non multa commissa postea--quotiens tu me designatum, quotiens consulem interficere conatus es! quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione et, ut aiunt, corpore effugi! nihil [agis, nihil] adsequeris [, nihil moliris] neque tamen conari ac velle desistis. Quotiens tibi iam extorta est ista sica de manibus, quotiens [vero] excidit casu aliquo et elapsa est! [tamen ea carere diutius non potes] quae quidem quibus abs te initiata sacris ac devota sit, nescio, quod eam necesse putas esse in consulis corpore defigere.

Hyginus, *Fabulae*, 125 (*Odyssea*)

Ulixes cum ab Ilio in patriam Ithacam rediret, tempestate ad Ciconas est delatus, quorum oppidum Ismarum expugnavit praedamque sociis distribuit. Inde ad Lotophagos, homines minime malos, qui loton ex foliis florem procreatum edebant, idque cibi genus tantam suavitatem praestabat, ut, qui gustabant, oblivionem caperent domum reditionis. Ad eos socii duo missi ab Ulixē cum gustarent herbas ab eis datas, ad naves obliti sunt reverti, quos vinctos ipse reduxit. Inde ad Cyclopem Polyphemum Neptuni filium. Huic responsum erat ab augure Telemo Eurymi filio, ut caveret, ne ab Ulixē excaecaretur. Hic media fronte unum oculum habebat et carnem humanam epulabatur. Qui postquam pecus in speluncam redegerat, molem saxeam ingentem ad ianuam opponebat. Qui Ulixem cum sociis inclusit sociosque eius consumere coepit. Ulixes cum videret eius immanitati atque feritati resistere se non posse, vino, quod a Marone acceperat, eum inebriavit seque "Utin" vocari dixit. Itaque cum oculum eius trunco ardenti exureret, ille clamore suo ceteros Cyclophas convocavit eisque spelunca praeclosa dixit: "Utis me excaecat." Illi credentes eum deridendi gratia dicere neglexerunt. At Ulixes socios suos ad pecora alligavit et ipse se ad arietem et ita exierunt. Ad Aeolum Hellenis filium, cui ab Iove ventorum potestas fuit tradita; is Ulixem hospitio libere accepit follesque ventorum ei plenos muneri dedit. Socii vero aurum argentumque credentes cum accepissent et secum partiri vellent, folles clam solverunt ventique evolaverunt. Rursum ad Aeolum est delatus, a quo eiectus est, quod videbatur Ulixes numen deorum infestum habere. Ad Laestrygonas, quorum rex fuit Antiphates [. . .] devoravit navesque eius undecim confregit excepta nave, qua sociis eius consumptis evasit in insulam Aenariam ad Circen Solis filiam, quae potione data homines in feras bestias commutabat. Ad quam Eurylochum cum viginti duobus sociis misit, quos illa ab humana specie immutavit. Eurylochus timens, qui non intraverat, inde fugit et Ulixi nuntiavit, qui solus ad eam se contulit; sed in itinere Mercurius ei remedium dedit monstravitque, quomodo Circen deciperet. Qui postquam ad Circen venit et poculum ab ea accepit, remedium Mercurii monitu coniecit ensemque strinxit minatus, nisi socios sibi restitueret, se eam interfecturum. Tunc Circe intellexit non sine voluntate deorum id esse factum; itaque fide data se nihil tale commissuram socios eius ad pristinam formam restituit, ipsa

cum eodem concubuit, ex quo filios duos procreavit, Nausithoum et Telegonum. Inde proficiscitur ad lacum Avernum, ad inferos descendit, ibique invenit Elpenorem socium suum, quem ad Circen reliquerat, interrogavitque eum, quomodo eo pervenisset; cui Elpenor respondit se ebrium per scalam cecidisse et cervices fregisse et deprecatus est eum, cum ad superos rediret, se sepulturae traderet et sibi in tumulto gubernaculum poneret. Ibi et cum matre Anticlia est locutus de fine errationis suae. Deinde ad superos reversus Elpenorem sepelivit et gubernaculum ita, ut rogaverat, in tumulto ei fixit. Tum ad Sirenas Melpomenes Musae et Acheloi filias venit, quae partem superiorem muliebrem habebant, inferiorem autem gallinaceam. Harum fatum fuit tam diu vivere, quam diu earum cantum mortalis audiens nemo praetervectus esset. Ulixes monitus a Circe Solis filia sociis cera aures obturavit seque ad arborem malum constringi iussit et sic praetervectus est. Inde ad Scyllam Typhonis filiam venit, quae superiorem corporis partem muliebrem, inferiorem ab inguine piscis, et sex canes ex se natos habebat; eaque sex socios Ulixis nave abreptos consumpsit. In insulam Siciliam ad Solis pecus sacrum venerat, quod socii eius cum coquerent, in aeneo mugiebat; monitus, id ne attingeret, ab Tiresia et a Circe monitus Ulixes; itaque multos socios ob eam causam ibi amisit, ad Charybdiinque perlatus, quae ter die obsorbebat terque eructabat, eam monitu Tiresiae praetervectus est. Sed ira Solis, quod pecus eius erat violatum (cum in insulam eius venisset et monitu Tiresiae vetuerit violari, cum Ulixes condormiret socii involarunt pecus; itaque cum coquerent, carnes ex aeneo dabant balatus), ob id Iovis navem eius fulmine incendit. Ex his locis errans naufragio facto sociis amissis enatavit in insulam Aeaem, ubi Calypso Atlantis filia nympha, quae specie Ulixis capta anno toto eum retinuit neque a se dimittere voluit, donec Mercurius Iovis iussu denuntiavit nymphae, ut eum dimitteret. Et ibi facta rate Calypso omnibus rebus ornatum eum dimisit eamque ratim Neptunus fluctibus disiecit, quod Cyclopem filium eius lumine privaverat. Ibi cum fluctibus iactaretur, Leucothoe, quam nos Matrem Matutam dicimus, quae in mari exigit aevum, balteum ei dedit, quo sibi pectus suum vinciret, ne pessum abiret. Quod cum fecisset, enatavit. Inde in insulam Phaeacum venit nudusque ex arborum foliis se obruit, qua Nausicaa Alcinoi regis filia vestem ad flumen lavandam tulit. Ille erepsit e foliis et ab ea petit, ut sibi opem ferret. Illa misericordia mota pallio eum operuit et ad patrem suum eum adduxit. Alcinous hospitio liberaliter acceptum

donisque decoratum in patriam Ithacam dimisit. Ira Mercurii iterum naufragium fecit. Post vicesimum annum sociis amissis solus in patriam redit, et cum ab hominibus ignoraretur domumque suam attigisset, procos, qui Penelopen in coniugium petebant, obsidentes vidit regiam seque hospitem simulavit. Et Euryclia nutrix ipsius, dum pedes ei lavat, ex cicatrice Ulixem esse cognovit. Postea procos Minerva adiutrice cum Telemacho filio et duobus servis interfecit sagittis.

Catullus, *Carmina*

I.

Cui dono lepidum novum libellum
arida modo pumice expoliturum?
Corneli, tibi: namque tu solebas
meas esse aliquid putare nugas.
Iam tum, cum ausus es unus Italarum
omne aevum tribus explicare cartis . . .
Doctis, Iuppiter, et laboriosis!
Quare habe tibi quidquid hoc libelli—
qualecumque, quod, o patrona virgo,
plus uno maneat perenne saeclo!

II.

Passer, deliciae meae puellae,
quicum ludere, quem in sinu tenere,
cui primum digitum dare appetenti
et acris solet incitare morsus,
cum desiderio meo nitenti
carum nescio quid lubet iocari
et solaciolum sui doloris,
credo ut tum gravis acquiescat ardor:
tecum ludere sicut ipsa possem
et tristis animi levare curas!

III.

Lugete, o Veneres Cupidinesque,
 et quantum est hominum venustiorum:
 passer mortuus est meae puellae,
 passer, deliciae meae puellae,
 quem plus illa oculis suis amabat.
 nam mellitus erat suamque norat
 ipsam tam bene quam puella matrem,
 nec sese a gremio illius movebat,
 sed circumsiliens modo huc modo illuc
 ad solam dominam usque pipiabat.
 qui nunc it per iter tenebricosum
 illuc, unde negant redire quemquam.
 at vobis male sit, malae tenebrae
 Orci, quae omnia bella devoratis:
 tam bellum mihi passerem abstulistis
 o factum male! o miselle passer!
 tua nunc opera meae puellae
 flendo turgiduli rubent ocelli.

LI.

Ille mi par esse deo videtur,
 ille, si fas est, superare divos,
 qui sedens adversus identidem te
 spectat et audit
 dulce ridentem, misero quod omnis
 eripit sensus mihi: nam simul te,
 Lesbia, aspexi, nihil est super mi

lingua sed torpet, tenuis sub artus
 flamma demanat, sonitu suopte
 tintinant aures gemina, teguntur
 lumina nocte.
 otium, Catulle, tibi molestum est:
 otio exsultas nimiumque gestis:
 otium et reges prius et beatas
 perdidit urbes.

КРАТЕНКИ НА ЦИТИРАНИ АВТОРИ И ДЕЛА

- Caes.** = Gaius Iulius Caesar
B. G. = De bello Gallico
B. C. = De bello civile
Catull. = C. Valerius Catullus, Carmina
Cic. = Marcus Tullius Cicero
Acad. = Academica
Agr. = De lege agraria
Amer. = Pro S. Roscio Amerino
Arch. = Pro Licinio Archia poeta
Att. = Epistulae ad Atticum
Brut. = Brutus
Caec. = Pro Caecina
Cael. = Pro Caelio
Cat. = In Catilinam
Brut. = Brutus sive de claris oratoribus
De orat. = De oratore
Div. = De divinatione
Fam. = Ad familiares
Fat. = De fato
Fin. = De finibus
Har. = De haruspicio responsis
Lael. = Laelius sive de amicitia
Leg. = De legibus
Lig. = Pro Ligario
Marc. = Pro Marcello
Mil. = Pro T. Annio Milone
Mur. = Pro L. Murena
N. D. = De natura deorum
Off. = De officiis
Opt. Gen. = De optimo genere oratorum
Phil. = In Marcum Antonium orationes Philippicae
Pis. = In L. Pisonem
Planc. = Pro Cn. Plancio
Prov. = De provinciis consularibus
Quint. fr. = Epistulae ad Quintum fratrem
Rab. perd. = Pro Rabrio Perduellionis Reo
Rep. = Res publica
Sen. = Cato Maior sive De senectute
Sest. = Pro P. Sestio
Sulla = Pro P. Sulla
Top. = Topica
Tusc. = Tusculanae disputationes
Verr. = In C. Verrem
Curt. = Q. Curtius Rufus, Historia Alexandri Magni
Digesta = Digesta Iustiniani
Ennius = Ennius, Fragmenta
Gell. = A. Gellius, Noctes Atticae
Hor. = Q. Horatius Flaccus
A. P. = Ars Poetica
Carm. = Carmina
Ep. = Epistulae
Sat. = Satirae
Iuv. = D. Iunius Iuvenalis
Liv. = Titus Livius, Ab urbe condita
Mart. = M. Valerius Martialis, Epigrammata
Nep. = Cornelius Nepos, Vitae
Ovid. = P. Ovidius Naso
Her. = Heroides
Petr. = Petronius Arbiter, Saturae
Phaed. = Phaedrus, Fabulae
Plaut. = T. Maccius Plautus
Aul. = Aulularia
Capt. = Captivi
Curc. = Curculio
Epid. = Epidicus
Poen. = Poenulus
Ps. = Pseudulos
Rud. = Rudens
Plin. N. H. = Plinius Maior, Naturalis Historia
Quint. = M. Fabius Quintilianus
Inst. = Institutiones
Sall. = C. Sallustius Crispus
Cat. = Coniuratio Catilinae
Iug. = Bellum Iugurthinum
Sen. = L. Annaeus Seneca
Apoc. = Apocolocyntosis
Contr. = Controversiae

Dial. = Dialogi
Ep. = Epistulae
Her. F. = Hercules Furens
Ira = De ira
Med. = Medea
Mor. = De moribus
Nat. quaest. = Naturales
quaestiones
Suet. = C. Suetonius Tranquillus
Aug. = Divus Augustus

Syr. = Publius Syrus
Ter. = Terentius
Ad. = Adelphoe
Andr. = Andria
Eun. = Eunuchus
Heaut. = Heauton timorumenos
Phorm. = Phormio
Verg. = P. Vergilius Maro
Aen. = Aeneis